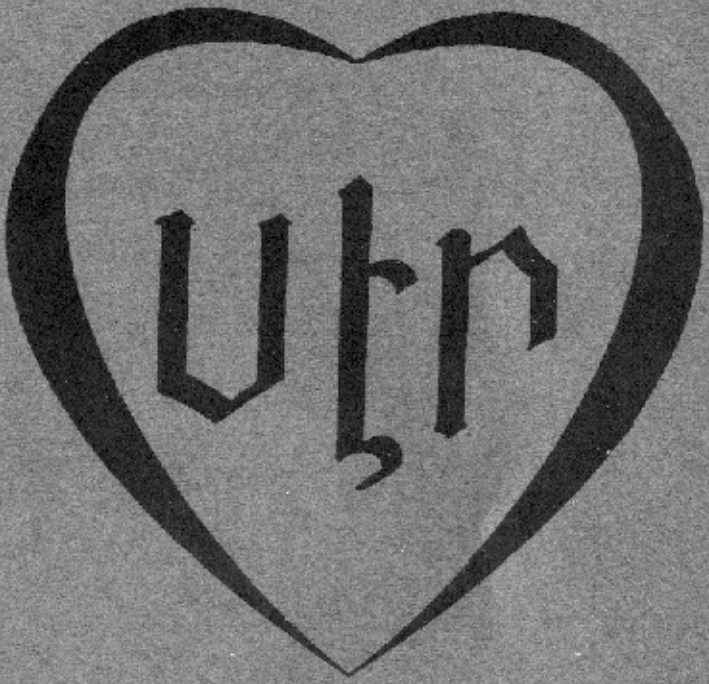
ՎԵՀԱՊԱՆԴ ՁԱՄԲԱՆ՝

ՍԷՐԸ

THE TRUE LOVE

ԱԼՊԷՌ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ
ՀԱՅ-ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ
1998

ARMENIAN PATRIARCHATE
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ

P.O.Box 14235
JERUSALEM (OLD CITY), ISRAEL

22 Հոկտեմբեր 1998

Սիրելի Տր. Ալպէռ Նորատունկեան,

Շնորհակալութեամբ ստացայ պր. Ժիրայր Բէտէրեանի ձեռքով տրցակ մը Ձեր «Կեանքելալոյա» հրատարակութիւններէն։ Թէեւ ուշացաւ չմ Ձեր աշխատասիրութեանց, այս առթիւ անգամ մը եւս ըմբոշխնելու պատեհութիւնը շնորհեցիք ինծի. եւ նակառակ բազմազբաղ օրակարգիս հոս Երուսաղէմի մէջ, մերթ ընդ մերթ ձեռքս կ'առնեմ գրքոյկներէն մին ու կը մտնեմ Ձեր խորհրդածութիւններուն ոլորտին մէջ, որ այնքան իւրայատուկ է թէ լեզուական ոճով թէ մտածելակերպով, որոնց մէջ անխուսափելիօրէն կը յայտնաբերուի Ձեր անկեղծութիւնը, խոր հաւատքը, ներշնչման թռիչքը, ազգասիրութեան ազին, աւետարանելու եռանդը, Սրբ. Գրական Ձեր գիտութիւնը, արիութիւնը Ձեր համոզումները յայտարարելու եւ տակաւին Ձեզի յատուկ այլ շնորհներ զորս Սուրբ Հոգին հաճած է պարգեւել Ձեզ։ Բաց ասկի Ձեզ ծանօթանալու առիթը ունեցողները, առաջին հերթին Ձեր մէջ պիտի տեսնեն խոնարհ, համեստ, հաղորդաբարոյ ու ազնիւ հայ մարդը։ Այս խօսքերը կ'ըսեմ ճանչցած ըլլալով Ձեզ եւ միշտ յիշելով յուսահոգի Ձեր ազնիւ մայրը որ անկեղծ հրիստոնեայի տիպար մըն էր եւ սիրելի բոլորին։

Անառարկելի եւ տխուր իրողութիւնը այն է որ նեկայիս հոգեւոր գրականութեան պակասեն գատ, խօսքով ալ Ս. Աւետարանի ուսուցումները բաւարար կերպով չեն մատուցուիր մեր ժողովուրդին։ Հետեւաբար կրօնական գիտութեան տարրական ծանօթութիւնն իսկ կը պակսի մեր ժողովուրդի մեծամասնութեան մէջ. թէկուզ հայ եկեղեցւոյ մէջ մկրտուած ըլլան անոնք։

Ամէն հայ յաւ կը ճանչնայ հայկական ոճով խաչերն ու խաչքարերը - իբր մշակոյթի մաս - բայց անտեղեակ է խաչեպին փրկարար պատգամներուն։ Ամէն հայ պարծանքով կը յայտարարէ թէ Հայաստան առաջին քրիստոնեայ երկիրը եղած է, բայց քրիստոնէական ուսման մէջ, ինչ բացառութեամբ, հայեր թերի են։ Ասկէդարու գլուխ գործոց հայ Աստուածաշունչը՝ մեր «Թագուհի թարգմանութեանց»ը, ամէն հայ կրնայ բարձրաղաղակ բատագովել, բայց չատերու համար Ս. Գիրքը որպէս թանգարանի եատուր՝ կը մնայ փակ։ Այս բոլորին պատճառաւ տխուր ախտանշանները բազմացած են հայ համայնքներէն ներս։ Որովհետեւ ժողովուրդ մը հազով միայն չ'ապրիր այլ քրիստոնէական ճշմարտութիւնները ճանչնալով, որպեսզի ազգուանայ սիրտը, զարգանայ միտքը ու բարձրանայ ազգի մակարդակը։ Դուք անծանձիր կերպով կը ջանաք մասամբ լեցնել հոգեւոր գրականութեան պակասը, առաջնորդելու համար Ձեր արձնակիցները դէպի ճանապարհը ճշմարտութեան, ուր «յայսմ հագած Գալիլիացին» միայն կարող է մեզ հասցնել երջանիկ նաւահանգիստը ուր «Աստուած կը սրբասէ... դարձը իր բոլոր գաւակներուն»։

Շնորհաւորելի էք որ այսպիսի առաքելութիւն մը ստանձնած էք Նախախնամութենէն եւ հաւատարմաբար կը կատարէք։ Վարձքերնիդ կատար։

Աղօթարար

Շնորհք Ս. Վրդ. Գասպարեան

ՍԻՐՈՑ ՄՈՒՏՔԸ

Լեզուն՝ մտածողութեան տեսանելի մարմնացումն է և արտայայտութեան միջոցը: Լեզուն մտքի արտաքինն է, իսկ սիրել՝ *հոգալ:*: «Լեզուն խորհող մտքի *ճայնաւոր* նշանն է»: «Մարդկային խօսողութեան գործիքը»--Արսեն Այտընեան: Մարդկային լեզուն հասարակական հաղորդակցութեան կարեւորագոյն և համընդհանուր միջոցն է և մտածողութեան ***նիւթականացած*** ձեւը:

Լեզուն՝ ոեւէ ժողովուրդի համար, իր ամենասիրելի ինչքն է, իր հոգւոյն հարազատ արտայայտութիւնը, իր պատմութեան պատկերը, իր հաւաքական խառնուածքին խտացումը: Լեզուն կրնայ ըլլալ շատ անուշ կամ դառն, շատ օգտակար կամ վնասակար, հրաշագործ կամ բանդիչ, նայած թէ ո՞վ և ինչպէս կը գործածէ զայն: Մտքի լեզուակա՞ն արտայատութիւն, թէ փորձառական ապրումի արտայայտութիւն՝ Պղատո՞ն, թէ Յիսուս՝ Սիրոյ առարկայական Յայտնութիւնը:

Իմաստասէրներ իրենց արտայայտչական կարողութիւնը ցոյց կու տան ***մտքի՛*** բարձրագոյն աղբիւրէն: Իսկ աստուածայայտնիչ Յիսուս կը խօսի մարդկային ***սրտին*** ու ***հոգւոյն:*** Անոր թակող Ջեռերուն մէջ չկան կայծակնաբոց նետեր, ա՛յլ խոցուած ու փըրկարար ողորմութեա՛ն հրաւէրներ: Յիսուսի գթասիրտ Ջեռերը որ բժշկեցին կոյրին աչքերը ու մաքրեցին բորոտներու նեխած մարմինները երբ դպչին մարդկային հոգեկան թելերուն, հոն կը ստեղծեն երաժշտութիւն, ուրախութիւն փրկութիւն և խաղաղութիւն:

Յիսուսի մէջ աղքատութեան սէրը ծգնաւորական ցուցամոլութեան ամբարտաւան զգեստ մը չէ: Յիսուս ամենէն աւելի կը սիրէր, այն աղքատները, որոնք Արքայութեա՛ն սիրոյն համար աղքատ եղան: Յիսուս Քրիստոս մեր մարդկային կեանքին մէջ տարրացած սիրոյ Էութիւն դառնալու է: Յիսուս երկար չապրեցաւ, սակայն Իր ապրումով ու սիրո՛վ ապրեցուց ուրիշները:

զԱստուած՝ Յիսուսի՛ ապրումին մէջ կը տեսնենք, Անո՛ր մէջէն կը դիտենք, Անո՛ր միջոցով կը ճանչնանք, Անոր Սուրբ Սիրո՛յն պարտ ենք հաւատալ, ու ո՛չ մեր հեթանոսածին կարծիքներով: Խաչեցեալին արիւնը, հոսելով խաչն ի վար, տարածուեցաւ երկրի վրայ և ուրուագծեց Ս. Եկեղեցիին սիրո՛յ ընթացքը և ուղին:

Քրիստոնէութեան **«Ի՞նչ»**ը չէ որ բրիստոնեան պիտի ազատագրէ մահէն, այլ՝ անոր **«ինչպէ՞ս»**ը: Այս «ինչպէ՞ս»ը՝ ո՛չ թէ մտքին հաւատքն է, այլ անճնազոհ սիրո՛յ հանդուրժողութիւնը: Քրիստո-

նէութիւնը՝ ոմանց համար կրօնասիրական ճառ է կամ դաւանական մարզանք..., գործնակա՛ն Քրիստոնէութիւնը՝ ընկերը սիրե՛լ և իրեն նման չմտածողին հանդէպ հանդուրժող ոգի ունենալ է: Քրիստոնէութիւնը կառուցուած է Յիսուս Քրիստոսի զոհաբերութեան խորհուրդին վրայ: Հրեաները նշան կ՛ուզեն, Յոյները իմաստութիւն, իսկ առաքեալները կը քարոզեն «Խաչեալ Քրիստոսը»՝ *անձնազոհութիւն*, որ սիրո՛յ և հանդուրժողութեան առարկայական իրագործումն է:

Կեանքի իսկական գեղեցկութիւնն ու զօրութիւնը
սիրելու հրաշագործ արտայայտութեան մէջ կը կայանայ:

Աստուած օրհնէ այս գրոյկին խօսքերը բոլոր ընթերցողներու սրտերէն ներս:

Ա. Նորատունկեան
Նոյեմբեր 15, 1998
Թորոնթօ

ՎԵՀԱՊԱՆԴ ՁԱՄԲԱՆ՝
Ս Է Ր Ը

Եթէ խօսիմ մարդոց և հրեշտակնե-
րուն լեզուները, բայց սէր չունենամ,

Հաւատք՝ առ Աստուած, արուեստի բոլոր մարզերուն մէջ, դարձած է բանաստեղծութիւն, բանդակ, իմաստասիրութիւն նկարչութիւն, գրականութիւն կամ գեղարուեստ: Բանաստեղծութիւնը շնորհ մըն է, որուն կ՛արժանանան սակաւաթիւ ընտրեալներ: Բանաստեղծութիւնը կ՛ազդէ մեր զգացումներուն և երեւակայութեան: Քրիստոնէութիւնը, մաքրելով հեթանոս աստուածու- թեան ծանօթութիւնը, ստեղծեց *երկրպագական և աղօթող ճշմարիտ* բանաստեղծութիւնը: Առանց լուսասփիւռ բանաստեղծութեան, չկայ դիմագիծ ունեցող ազգութիւն: Վկայ՝ ազգերը իրենց Հոմերոսներով, Վիրկիլիոսներով, Տանդէներով, Շէքսպիրներով և Կէօթէներով: իսկ «Աստուածաշունչը պարզ թարգմանութիւն մը չէ, այլ հայ բանաստեղծութեան, հայ ստեղծագործութեան շտեմարան մը, թագուհին թարգմանութեանց, և գոհարը հայ գրականութեան»: --Գրիգոր Մխալեան:

Աստուածաշունչ՝ ա՛յս Մատեանէն կ՛ուզեմ մեկնաբանել Պօղոս առաքեալի հոգեշունչ և աստուածիմաստ բերթուածը, որ կը գտնուի Ա. Կորնթացւոց նամակին ԺԳ. գլխուն մէջ:

Մարդ արարած կ՛ուզէ դառնալ երկինքին հետ խօսակից և ընկեր մարդոց հետ զրուցակից: Պաղատախառն խօսակցութիւն մը Աստուծոյ հետ ունի իր պարտադիր երկու եզրերը՝ *«խօսիլ»* և *«մտիկ ընել»:* Յոյներ և Հռոմայեցիներ մեծ շեշտ կը դնէին արտայայտիչ արուեստներու վրայ, այսինքն տրամաբանութեան, հռետորութեան և պերճախօսութեան:

1. Կիկերոն, Տակիտոս և Կուինտիլեան նախնեաց ուսման ամբողջ ծրագիրը պարփակուած է բեմբասացութեան մէջ:

2. Արտայայտութեան արուեստը բարձրագոյն կարողութիւնն էր:

3. Ամէն տպաւորութիւն հարկ էր որ արտայայտուէր:

4. Ուսման թագն ու պսակն էր կարողութիւն խօսելու կամ գրելու:

Կենդանի լեզուն, մարդկային ներբին աշխարհի ամենանուրբ թելերուն կրնայ խօսիլ: *Խորհիլը՝ անձայն խօսիլ է, խօսիլը՝ բարձրաձայն խորհիլ է:* Մարդկային մարմինը հրաշարուեստ պատեան մըն է, որ կը շարժի և կը խօսի. սակայն Անհունին ծարաւն զգացող հոգի մը ունի ան: Մարդ երբեմ խաւարին հետ չի խօսիր, այլ Լոյսին հետ: Խօսի՛նք Աստուծոյ հետ, որ խօսի՛լ սորվինք:

Մարդոց ջանքը միշտ եղած է հրեշտակներո՛ւ լեզուո՛վ խօսիլ, հոգետորներո՛ւ լեզուով խօսիլ, պերճախօսօրէն տրամաբանականօրէն համոզումով և ապացոյցերով կամ դիւանագիտական ամէն տեսակ խաբէութեամբ: Սակայն առանց սիրոյ, առանց զգացումի, առանց ար- ցունքի, առանց անձնազոհութեան և առանց տառապելու, խօսքը ունայն է:

Ի՞նչ կը նշանակէ սէ՛ր ունենալ: Ի՞նչ կը նշանակէ սիրե՛լ: Սիրել գաղափար մը չէ՛, Վարկած մը չէ՛, տեսութիւն մը չէ, այլ սիրել՝ ազատագրել է մարդը: Սիրել՝ սրբագործել է չարիքը ներողամտութեամբ: Սիրելը տառապի՛լ է: Սիրել՝ մօտենալ է Աստուծոյ Հոգւոյն: Բազմաթիւ քրիստոնեաներ կը սիրեն Քրիստոս մը, որ նկար մըն է լոկ, կամ գաճէ արձան մը: Սիրեցէք այն Քրիստոսը՝ որ խաչուեցաւ փրկելու համար համայն աշխարհը:

Աստուած ստեղծեց աշխարհը և անոր լիութիւնը: Ան ստեղ- ծեց գեղեցիկ, շնորհալի՛ ու սիրազեղ կենդանի՛ աշխարհ մը ուր կեանքը կը ցոլափայլէր և կը հրավառէր և կրնար խորանալ իր իմաստին մէջ: Աստուած չլքեց ու չհեռացաւ աշխարհէն, զբաղելու համար ուրիշ գործերով: Ան սիրա՛ծ էր աշխարհը իր ամբողջութ- եամբ: Ան շնորհած էր աշխարհին ա՛յն հանգամանքը, որ Իր սեփականութիւնն էր, այսինքն Իր Ծունչը, ոգին ու իսկութիւնը՝ Իր **ՍԷՐԸ:**

Ս. Խաչելութիւնը, աստուածային այն արարքն է որ ցոյց կու տայ թէ Աստուած խօսելով հանդերձ հրեշտակային լեզուով, չբաւա- կանացաւ համոզել մարդկութիւնը և դարձնել դէպի Իրեն: Աստ- ուած այնքան սիրած էր Իր աշխարհը, մինչեւ Իր Միածին Որդին ղրկեց: Ան գործածեց Վեհապանծ Ճանապարհը, որ միակ կամուրջն է առաջ- նորդելու մարդը դէպի երկինք: Սիրոյ արցունքներն էին որ հաշտեցուցին Անառակ Որդին իր հօրը հետ: Խաչելութեան սուրբ Արիւնն էր, մի միայն որ դարձի պիտի բերէր մեղաւորը ու զայն դարձնէր երկնքի բաղաքացին: Ուստի, Պօղոս առաքեալ կը

շարունակէ ըսելով.

«Կը նմանիմ պղինձի մը՝ որ կը հնչէ,
կամ ծնծղաներու՝ որ կը ղօղանջեն»:

Խաւարը կը խորհրդանշէ անսահման անծանօթը և սպառնացող պարապութիւնն ու ունայնութիւնը, որ նման է պղինձի մը ոչ թէ հնչիւնին, այլ ***աղմուկին:*** Առանց սիրոյ կատարուած աշխատանքն ու գործունէութիւնը նման են օճառի պղպջակներէ շինուած համբաւներու, գողութեամբ վսեմացած ազնուաշուքներու, ունայնութեան վրայ կառուցուած արժանիքներու: Կեանքէն հիասթափած մարդուն համար ամէն ինչ ունայնութիւն կը թուի, սակայն կա՛յ բան մը՝ որ չէ՛ ընդունայն, ***Սրբութիւնն*** ու **ՍԷՐՆ** են անոնք:

Ս. Մեսրոպ այբենգիմի գիւտը ըրաւ հայուն տալու համար այդ Գիրքը՝ Աստուածաշունը, որ կը սորվեցնէ. **«Սիրեցէք զմիմիանս»:** Հարկ է որ հաղորդուինք այդ Ոգիին, ու ըլլանք արժանաւոր որդիները մեր նախահայրերուն ու հաւատարիմ ծառաները մեր ազգին: Յիսուսը խաչեցին, որովհետեւ Ան ուսուց ա՛յն տեսակ սէր մը, որ վտանգաւոր էր հասարակ մարդուն, սէր մը որ ամբողջակա՛ն նուիրում և անձնատուութիւն կը պահանջէր:

Կարմիր բանակին յաղթարշաւ գնացքին, Համայնավարները կը փնտռէին կայսերական բանակին պատկանող կին մը որ երկու երախաներ ունէր: Իրիկուն մը երիտասարդ կին մը, Նաթալի անունով՝ որ նոյն իր տարիքը ունէր, զարկաւ այս կնոջ տան դուռը և հարցուց, թէ ինք այս ինչ կի՞նն է: Նաթալին զգուշացուց այս մայրը թէ ինք ծանչցուած է ու այս գիշեր պիտի գնդակահարուի: Նաթալին խրատեց որ փախչի: Մայրը նայեցաւ իր զաւակներուն և ըսաւ. "ի՞նչպէս":

Նաթալին որ մինչ այդ թաղին մէջ անծանօթ կին մըն էր միայն, ըսաւ. "Դուն պիտի կարենաս փախչիլ, որովհետեւ ե՛ս պիտի կենամ հոս և յայտարարեմ որ ես ձեր փնտռած կինն եմ": Մայրը ըսաւ. "Բայց պիտի գնդակահարեն քեզ": Նաթալին պատասխանեց. "Ես զաւակներ չունիմ":

Յիսուս նոյնը ըրաւ Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ:
«Աւելի մեծ սէր ո՛չ ոք ունի, քան այն՝ որ մէկը
իր կեանքը կու տայ իր բարեկամներուն համար»:

«Եթէ մարգարէութեան պարգեւը ունենամ,
կարենամ բոլոր խորհուրդներու խորքը թա-
փանցել և հասնիմ ամբողջական գիտութեան...

Մարգարէներուն անձնական կենսագրութիւնները չունինք, այլ միայն անոնց **պատգամը**: "Մարգարէ" յունարէն լեզուով կը նշանակէ. *«Ան որ Աստուծոյ ներշնչումով կը խօսի»:* Տիտան դէմքեր էին մարգարէները՝ ***Նաթան Եղիա, Եղիսէ, Ամովս, Եսայի և Երեմիա:*** Աստուածաշունչին մէջ, մարգարէն Աստուծոյ պատգամախօսն է, որ պատմական որոշակի կացութեան մը մէջ Ս. Հոգիին ներշնչումով Աստուծոյ կամքն ու վճիռները կը յայտնէ Անոր ժողովուրդին: Յովհաննէս Մկրտիչ չարոզեց ոչ որպէս հահանայական սերունդէ սերած չարոզիչ, այլ որպէս աստուածառաք մարգարէ: Յովհաննէս Մկրտիչի պատգամը աւելի վախճանական էր: Ապաշխարութեամբ և կեանքի փոխակերպութեամբ մարդ կարելիութիւնը ունի ազատուելու Աստուծոյ դատաստանէն: Ներքին Գերմարդկային Ձայն մը կոչած է միշտ մեծ մարգարէները: Անոնք բարոյական սկզբունքը աւելի վեր դասած են պաշտամունքային անիմաստ ծէսերէն և կենդանիներու զոհաբերութենէն՝ մատաղներէն:

Հայերէն *մարգարէ* համեմատական կցորդն է Լատիներէն Mercurius-ի որ Հռոմէական դից բանագնացն էր: Իբր բանագնաց Աստուծոյ, պաշտօնեայ և կրօնապետ: Մարգարէներու գիրքերը բաջարի արտայայտութիւններն են Հին Կտակարանի կրօնական բաջ ռահվիրաներուն: Անոնք կը շեշտեն չորս յոյժ կարեւոր իրողութիւններ՝

1. Աստուած ամենակալ Տէր է, Ղեկավար «բնութեան և մարդկային պատմութեան»:
2. Աստուած սուրբ է, և սրբութիւն ու արդարութիւն կը պահանջէ մարդոցմէ:
3. Մեղքը բաժանում է Աստուծմէ, և մե՛ղքն է անհատներուն, ժողովուրդներուն և ազգերուն կործանման բուն պատճառը:
4. Մեղքը չի ջնջուիր կենդանիներու զոհերով և նուէրներով, այլ կը ներուի առ Աստուած վերադարձով՝ զղջումով, խոստովանութիւնով ու խոնարհութիւնով՝ ապաշխարութեամբ:

Հրեայ մարգարէներուն պատգամը կը սկսէր. *«Տէր Աստուած այսպէս կ՛ըսէ»,* իսկ Յիսուս Քրիստոս պատգամեց. ***«Ես կ՛ըսեմ ձեզի»:*** «Մովսէսի Օրէնքը և մարգարէներու ուսուցումները մինչեւ Յովհաննէս ի զօրու էին»--Յիսուս--Ղուկ. ԺԶ. 16: Աստուած աստիճանաբար (progressively) յայտնացուցուց սկզբնական արարչագործութեան խորհուրդը և Ինքզինք Հին Կտակարանի մարգարէներուն: Հին Կտակարանի մէջ աստուածայայտնութիւնը կը սկսի

Մովսէսի օրէնքներով, կը զարգանայ Սաղմոսներու մէջ, կը բարձրանայ և կը յառաջդիմէ երկնաբարձ գագաթներ մարգարէութեան մէջ ու գերագոյն կատարին կը հասնի Յիսուսի Մարդեղութեամբ, Անոր ապրումով և զոհողութեամբ՝ **սրբարա՛ր Խաչելութեամբ:**

«Յիսուսի մասին, խօսքով ու կեանքով վկայելն է բուն մարգարէութեան հոգին», Գրաբարը ունի. «Որովհետեւ այդ տեսիլքը և մարգարէական հոգին Յիսուսի կողմէ հաստատուեցաւ, բանի որ մարգարէներ Սուրբ Հոգիին միջոցաւ էր որ Յիսուսի մասին վկայութիւն տուին»:--Յայտ. ԺԹ. 10:

Աստուած մարդը հաւասար ստեղծած է, սակայն իւրաքանչիւրին զանազան պարգեւներ և կարողութիններ տուած է: Մարգարէութիւնը նոյնպէս Աստուծոյ սպասաւորներուն տրուած յաւելեալ շնորհ մըն է: Պարգեւ ընդունիլ, միաժամանակ, ***պատասխանատուութիւն*** ստանձնել կը նշանակէ: Մարդկային միտքը գերագոյն և գեղեցկագոյն պարգեւներէն մէկն է, որ Աստուած շնորհած է Իր սիրած մարդուն:

Մարդ, երբ իր մտածողութեամբ հպումը ունենայ Տիեզերական Մտքին, այն ժամանակ կը թափանցէ խորհուրդներու խորքը հասկնալու համար ամբողջական գիտութիւնը: Պօղոս առաքեալ իր համատարած տեսիլքին մէջ իսկ ականատես կ՛ըլլայ վեհագոյն արժանիքին ու կը կոչէ զայն **ՍԷՐ:**

Ինչո՞ւ սէրը գերագոյն բարեմասնութիւնն է քրիստոնեային:

Սէրը այն հզօրագոյն միջոցն է, որով բնութիւնը կ՛ապահովէ կեանքի շարունակութիւնը սերունդէ սերունդ: Աստուծոյ Միտքը յայտնուած է Իր սիրոյն մէջ և Աստուած խօսեցաւ աշխարհի հետ սիրո՛յ լեզուով՝ Յիսուս Քրիստոսի անձնանուէր ու անձնազոհ ապրումով, խոնարհութեամբ ու ծառայութեամբ: Գողգոթան՝ դարձաւ վիշտին սրբութիւնը, հաւատին զօրութիւնը և սիրոյ ծննդագործող երկունքը: Յիսուսի Մարդեղութիւնը՝ խորհրդազգաց յայտնագրութիւնն է անխնայելի Հօր Աստուծոյ բաղցրահայեաց ու խորածածուկ խորհուրդին: Յիսուսի Ս. Խաչելութեամբ, պատեցաւ հազար տարիներու Երուսաղէմ տաճարին խաւարակուռ վարագոյրը, յայտնաբերելու համար Աստուծոյ սէրը:

Աստուածային ստեղծագործ սէրը ինչպէս որ խոնարհեցաւ (իջաւ), աշխարհ պարգեւելու սէր և իմացական կեանք մարդ արարածին, մարդ՝ ի՛նք եւս նոյնպէս *բարձրանալու* է դէպի տիեզերական Սէրը և Կեանքը ուր պիտի գտնէ իր Արարիչը և Տէրը: Սէր բառը չէ եղած ***բարոզուելու*** համար, այլ՝ ***կիրարկուելու*** համար: Սիրոյ համար գոյութիւն չունին ժամանակ, տեղ, ազգութիւն, կրօն,

գաղափար, վիճակ, տարիք և գեղեցկութիւն:

«Եւ հասնիմ ամբողջական գիտութեան»...

20րդ Դարը դարձած է "գիտութեան" դարը: Գիտութիւն բառը չակերտուած գրած եմ, որովհետեւ 20րդ Դարու գիտութիւնը, միայն **նիւթապաշտակա՛ն** գիտութեան Դարն է: Մարդիկ փոխանակ ուսումնասիրելու հոգեւոր, բարոյական, գաղափարական և ընկերսիրական գիտութիւնը, մշակեցին ու զարգացուցին նիւթի՛ն գիտութիւնը և անոր զօրութեամբ ստեղծեցին հանրավնաս նուաճումներ: Գիտաշխարհը, այսօր, լծուած է արդիական զէնքեր արտադրելու (մարդ սպաննելու) գործին:

Անաստուածներ աւելի *փաստ և բացատրութիւն* կը փնտռեն կամ կը հետապնդեն, բան թէ *յայտնութիւն, ապացոյց և վկայութիւն:* Գիտնականներ իբր թէ ձեռ ձգած են 13 հազար տարի առաջ Հրատէն զատուած և չորսուկէս միլիառ տարի հնութիւն ունեցող երկնաբար մը, գետնախնձորի մեծութեամբ, որ կը պարունակէ *բրածոյ* մանրաճճիներ... : Այս մշուշապատ, անստուգելի, ենթադրութիւններու վրայ հիմնուած տեղեկութիւնն է որ աշխարհի գիտունները իրար անցուցած է: Ի՞նչ շահ կայ Հրատի վրայ կեանք գտնելու մէջ: Ըստ "գիտարար"ներուն, ատիկա պիտի փաստէ թէ ան կրնայ որեւէ տեղ *ինքնիրեն* ծագում առնել: Ուրեմն Աստուծոյ միջամտութիւնը աւելորդ է, և Աստուած գոյութիւն չունի... :

ԺԹ. Դարուն դիցաբանութիւնը կը մեռնի և գիտութեան առջեւ կը բացուի միջոցին անհունութիւնը: Բասգալ կը կոչէ. *«Այս անհուն միջոցներուն յաւերժական լռութիւնը զիս կ՛ահաբեկէ»:* Գիտութեան պարգեւած բարիքներու հետ միատեղ կը տեսնենք նաեւ ***բնութեան չարաշահումը,*** մթնոլորտի ապականումը, նոր սերունդին մէջ տիրող սանձարձակ կեանքի ձեւերը, ընտանիքներու քայքայումը, մեծերու հանդէպ յարգանքի պակասը և տխուր ու մտահոգիչ վիճակներ:

Գիտութիւնը որպէս ***դրակա՛ն*** յատկանիշ, թէ՛ փափաքելի է և թէ՛ մաղթելի: Մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս ըսաւ.

«Վա՛յ ձեզի, Օրէնքի՝ ուսուցիչներ, որ
գիտութեան դրան բանալին կը պահէք.
դուք չէք մտներ և կ՛արգիլէք անոնց՝
որ կ՛ուզեն մտնել»--Ղուկ. ԺԱ. 52:

Ի՞նչ կը նշանակէ գիտութիւն: Գիտութիւնը, բնութեան,

հասարակութեան և մտածողութեան զարգացման մէջ եղած օրինաչափութեան և մեզ շրջապատող աշխարհի վրայ ծրագրուած կերպով ազդելու գիտելիքներու սիսդէմն է: Գիտակցութեան գործունէութիւնն է, որու կեդրոնական նպատակն է ըմբռնել իրականութիւնը և իմացութիւնը: Մարդ կ՛ապրի աշխարհի մը մէջ ուր ոչ միայն գոյ է աչքով տեսանելի նիւթը, այլ նաեւ բարոյական ու հոգեկան իրողութիւններ, (սէր, պատիւ, ծշմարիտն և սուտը, բարին և չարը, կեղծն ու իրականը) որոնք տեսանելիէն ու շօշափելիէն անդին են ու անմերձենալի, այսինքն հանդերձեալը: Անցեալը գիտենք, ներկային ականատես ենք, բայց հանդերձեալը՝ գալիքը մութ է մեզ համար:

Ներկայ գիտութիւնը և գիտութեան բուրմերուն արտայայտութիւնները կը պատկանին ու կը պատկերեն միայն շօշափելին ու աչքով տեսանելին: Երկնառաք Յիսուս՝ «Մարդեղեալ Աստուածածին» յայտնաբանեց մարդկութեան ա՛յն ինչ որ նիւթի գիտութիւնէն անդին է ու յաւերժական իրականութիւն: Պօղոս Առաքեալ, իր բանաստեղծութեամբ կը վսեմացնէ **ՍԷՐԸ** բարոյական ու անդենական գիտութենէն:

Ինչո՞ւ, որովհետեւ մարդ ունի կարելիութիւնը ամբարելու գիտութիւնը առանց զայն գործածելու կամ արդիւնաբերելու: Նման այն ծառային որ ստանալով մէկ տաղանդը գնաց ու զայն պահեց հողին տակ առանց արդիւնաւորելու կամ պտղաբերելու: Մարդ չի կրնար ամբարել սէր կամ սիրել անձ մը առանց արտայայտելու իր սէրը, որ սիրոյ կը վերածուի, փոխադարձօրէն սիրուելով: Տալն ու տրուիլը սիրոյ արտայայտութիւններ են: Հնարաւոր չէ մէկու մը համար աճիլ բարոյապէս և հոգեւորապէս՝ առանց տալու շնորհին: Մեր աճումին չափանիշը՝ մեր սիրելուն և տալուն մէջ կը կայանայ:

«Նոյնիսկ լեռները տեղափոխելու չափ
զօրաւոր հաւատք ունենամ, բայց
սէր չունենամ, ոչինչ կ՛արժեմ»:

Ի՞նչ է հաւատքը:

Վերլուծութեան և «բանականութեան» օրէնքներու չենթարկուող ամենամեծ երեւոյթներէն մէկը ***հաւատալն*** է, հաւատալ Աստուծոյ գոյութեան և Անոր Հայրութեան: Քրիստոնեայի մը դերը՝ *հաւատալ, տառապիլ և սպասել է:* Հաւատալ՝ խորհուրդի մը տիրացումն է որուն ստուգութեան փորձանիշը ինքն իր մէջն է: Ստուգութեան անդիմադրելի զգացումն է որ խանդավառ կը դարձնէ

բրիստոնեան:

Ազգութենէ, լեզուէ և ցեղային պատկանելիութենէ գերիվեր և հասարակական է աներկեւան հաւատը, որ յայտնուեցաւ Մարդեղեալ Քրիստոսով: Գաղափարական այս հաւատը ամէն Հայու մօտ հաւասար ուժգնութիւնը չունի և, հաւասար զօրութեամբ չ'արտայայտուիր. որովհետեւ, ամէն հայ մարդ, միեւնոյն չափով հաւատի ոյժին հասողութիւնը չունի: Մարդ էակը շեղած է իր կոչումէն, սիրոյ գաղափարականը զոհելով առարկայականին: «Ես»ի և փառամոլութեան հակադրութիւնը՝ հաւատի՛ աշխարհն է, գաղափարականի և բարոյական գեղեցկութեան աշխարհը:

Մեբենական աշխարհահայեացք ունեցողներու համար, հաւատը զառանցանք է, մինչ հաւատաւորի համար՝ կեանք է, զօրութիւն և փրկութիւն, որուն առջեւ գիտութիւնը կը խոնարհի և փիլիսոփայութիւնը կը լռէ: Քրիստոսի կեանքի բանալին եւս հաւատք և սէր էր դէպի Աստուած: Հաւատը արտայայտելու կերպը և զայն բացատրելու եղանակը պարտի ըլլալ սիրո՛յ աղբիւրէն: Այն մարդը, որ տիեզերական հրաշալոյս գեղեցկութիւններուն մէջ չի տեսներ Արարիչը, անոր մէջ կը պակսի ոչ թէ հաւատը, այլ **ՍԷՐԸ:**

Հաւատը մարդուն մէջ աստուածային սիրոյ պատկերին վերակենդանացումն է, որովհետեւ սէրը կը հերոսանայ, հաւատը կը սրբանայ, զոհողութիւնը կը դիւցազնանայ: Անառակ Որդին, իր հօրը սիրոյն վրայ ունեցած հաւա՛տն էր, որ զինքը կը տանէր քայլ առ քայլ դէպի տուն: Յիսուս Քրիստոսի կեանքն ու գործունէութիւնը ակաթեմական հարց մը ըլլալու չէ՝, այլ հաւատի, սիրոյ և յօժարելու խնդիր մը: Լուսինէ Զաքարեան, շնորհիւ իր ջերմեռանդ հաւատին և սիրոյն, եկեղեցական երաժշտութիւնը բեմ փոխադրեց:

Մովսէս Խորենացին կը վկայէ թէ. «Մեսրոպ Մաշտոց հրեշտակի տեսք ունէր, բեղմնաւոր միտք, պայծառ էր խօսքով, գործերով ժուժկալ, մարմնով փառահեղ, սովորութիւններով աննման, խորհրդակցութեամբ մեծ, հաւատքով ուղիղ, յոյսով համբերող, սիրով անկեղծ, ուսուցանելիս անճանճրոյթ»: Մեծ գործեր արդիւնաբերողներու ***հաւատքն ու սէրը*** միշտ միատեղ քալած են: Հաւատալ կը նշանակէ նոյնանալ թէ հաւատացածին և թէ բոլոր հաւատացեալներուն հետ. որոնք կը հաւատան Քու հաւա- տացածիդ՝ Աստուծոյ: Եթէ կը հաւատանք Աստուծոյ, պարտական ենք վստահիլ ու սիրել նաեւ անո՛նց որոնք կը հաւատան: Յովհան- նու Աւետարանին մէջ առաքեալը կը շեշտէ ***"հաւատալ"ը*** աւելի քան "հաւատքը", որովհետեւ *«հաւատքը»* կրնայ միայն "գիտութիւն" մը ըլլալ, իսկ ***"հաւատալը"*** գործօն արարք մըն է: Հաւատալու առ

աջին նշանը աղօթելն է: Հաւատալու զօրոյթը, ո՛չ թէ *հաւատքի՛* մէջն է, այլ ***չհաւատալո՛ւ*** ազատութիւնը ունենալով հանդերձ, ***հաւատալո՛ւն*** մէջն է:

Յիսուսի հմայագեղ առակները պատկերացումներն են իր հայրենի հողին և բնութեան համակրութեան: Ան դիտեց և ուշադրութիւն դարձուց աղիատին ու հարուստին, հրեային ու հեթանոսին որոնք բալեցին Հրեաստանի ծամբաները: Հայ ժողովուրդը հաւատարմօրէն համախմբուած մնաց իր եկեղեցիին շուրջ և անխախտօրէն կապուած՝ Իր հաւատքին:

Քրիստոնեան՝ տառապանք տեսած, երազներ կորսնցուցած, կարօտի և սիրոյ հուրերով այրուած հաւատացեալ մըն է: Հաւատալ ու սիրել այն զոյգ ծառագայթարձակ շողերն են, որոնք կը սրբացնեն մարդը և տեսանելի կը դարձնեն Անտեսանելին: Աստուծոյ վսեմ ներկայութիւնն ու անգերազանցելի սրբութիւնը կ՛արտացոլայ Յիսուս Քրիստոսի անձնազոհ սիրոյն մէջ ու կ՛ակնկալուի իւրաքանչիւր հաւատացեալէ: Յիսուս Քրիստոսի մահը *բալչարա՛ր* մահ մը դարձաւ, Հօր Աստուծոյ բալչարար ***սիրոյն*** համար:

Հաւատացեալները կը դիմակալեն անյաղթահարելի դժուարութիւնները, կը յաղթահարեն հազարաւոր խոչընդոտներ, կը ծաղրուին, կը վտարուին, կը սպաննուին ու սակայն կը շարունակեն հաւատարիմ մնալ իրենց Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի, որովհետեւ իրենց հաւատքին զուգահեռ մշակած են աստուածահաղորդ սէրը:

«Ի՞նչ օգուտ, եթէ բոլոր ինչքերս աղքատներուն տամ և նոյնիսկ մարմինս կրակի մատնեմ. եթէ սէր չունիմ՝ ոչինչով կ՛օգտուիմ:

Ի՞նչպէս կարելի է, որ հաւատացեալ մը իր բոլոր ինչքերը աղքատներուն բաժնէ և նոյնիսկ նահատակուի, ու այս բոլոր զոհողութիւնները ոչինչ սեպուին: Պէտք չէ մոռնալ, որ Քրիստոսի հաւատալը, Մարդեղեալին Աստուածայայտնութիւնը, հեթանոս կրօնի տեսութիւն և վարդապետութիւն մը չէր: Քրիստոսի հաւատալ, Անոր աշակերտիլ ***սրբարար ապրումի*** ծանապարհ մըն է, ու ո՛չ միայն դաւանական հաւատալիք մը: Յիսուսի աշակերտելու պայմանը. «Եթէ մէկը կ՛ուզէ Իմ ետեւէս գալ՝ թող ուրանայ իր անձը, թող իր խաչը առնէ և իմ ետեւէս գայ. որովհետեւ ով որ ուզէ փրկել իր անձը՝ պիտի կորսնցնէ զայն. իսկ ով որ կորսնցնէ իր անձը Աւետարանին համար՝ պիտի փրկէ զայն»--Մարկոս Ը. 35, Է. 13:

Քրիստոնէութեան մէջ ամենադժուար իրագործումը, ո՛չ բոլոր

ունեցածը աղբատներուն բաժնելն է, ու ո՛չ ալ նահատակութիւնը, այլ՝ ***անձը ուրանալ*** է: Մարդ արարած կրնայ հրաժարիլ իր ստացուածքէն ու նոյնիսկ իր մարմինէն բայց շատ դժուար է հրաժարիլ **ԻՐ ԱՆՁԷՆ:** Անձը իրաւ գոյութիւն ունեցող ենթական է, այսինքն հակադիրը ոչնչութեան: Անձի մը անձեռնմխելիութեան իրաւունքը կը ստեղծէ անոր անհատականութիւնը և իսկութիւնը: Քրիստոսի աշակերտիլ կը նշանակէ «ես»էն հրաժարիլ և ամբողջականօրէն նուիրուիլ Աստուծոյ: Անձին "ես"ը՝ հոգին, տիեզերքի աննիւթական ենթանիւթն է: Մոռնալ իր անձը՝ իր պահանջքներով, և աշխարհը իր բոլոր հեշտանքներով, աշակերտիլ է Յիսուսի: Յիսուս Իր ***անձին և ապրումին*** միջոցաւ ցոյց տուաւ Աստուծոյ սիրոյ Դիմագիծը:

Յիսուս Քրիստոս Իր աշակերտները ճգնաւորութեան չհրաւիրեց, որովհետեւ Անոր մէջ աղբատութեան սէրը ճգնաւորական ցուցամոլութեան ամբարտաւան զգեստ մը չէր: Հինգերորդ Դարը թէեւ մտաւորական մոլորութեան դէմ պայքարողներու Դարն էր ճգնաւորական հանգամանքով, սակայն ճգնաւորութեան մէջ եւս ի յայտ եկաւ խոնարհութեան հպարտութիւնը... :

Ճգնաւորները պայքարեցան երեւոյթապէս հաւատացեալ ազգին անհաւատութեան դէմ, և երեւոյթապէս բարոյական ազգին անբարոյութեան դէմ, գիրով, գիրքով, խօսքով, գործով, գրականութեամբ, Աստուածաշունչով, բարոզութեամբ, ճգնութեամբ, հալածուելով, բայց չկրցան *փառասիրութեան* փորձութենէն ազատուիլ: Աստուծոյ ուզածը, ո՛չ թէ մեր աշխարհէ բաժնուիլն է, այլ Անոր ծառայե՛լ է նման Աննա մարգարէուհիի--Ղուկ. Բ. 25-36: Տիրամայրը բաջաբար կեանքը ընդգրկող մէկն էր և ոչ թէ կեանքէ փախուստ տուող մը:

Սրբացումով նիւթականը՝ հոգեւորին, հունաւորը՝ անհունին, և ժամանակաւորը՝ Անժամանցելիին հաղորդակից կը դառնան: Յիսուս՝ Իր սրբութեան ոգեշնչեց առաքեալները: Հոգեկան լոյսն է, որ Մագդաղենացին իր աղտոտ կեանքէն բարձրացուց անբասիր սրբութեան: Աղօթքի և սրբութեան զօրութիւնով բիրտ ճարը կը խոնարհի ու կը դառնայ խաչքար: Սատանան որոմի հատիկներ կը նետէ մեր մտածումներուն մէջ արգելք ըլլալու համար մեր սրբութեան և ուղղամտութեան: Ճգնակեցութեամբ չենք կրնար փախչիլ փորձութենէն:

Ըստ Ս. Գրիգոր Տաթեւացիի. «Սրտի սրբութիւնը այն է, որով սիրտը կը մաքրուի և կը պայծառանայ կարենալ տեսնելու և ջերմեռանդօրէն սիրելու համար զԱստուած»: Անոնք են սուրբ, որոնք ապրելով հանդերձ աշխարհին մէջ, կը մնան աշխարհէն վեր:

ճշմարտութիւն, սէր և սրբութիւն պիտի կարենան պահել Եկեղեցին հաստատուն: Սրբութիւնը Աստուծոյ ներկայութիւնն է անձի մը հոգիին մէջ. Աստուծոյ շնորհիը, լոյսը, մտերմութիւնը, Անոր կամքին գործադրութիւնը ամէն գնով, միշտ ու ամէն տեղ: Որոնց կեանքի նպատակն է՝ ***Եկեսցէ Արքայութիւն Քո:***

Սրբութիւնը գաղափար, յորդոր ու օրէնքի ամբողջութիւն ըլլալէ աւելի կեա՛նք և վա՛րք է: Սրբութիւնը կ՛իրագործուի կեանքով ու այդ կեանքին ծառագայթը եղող ***ծառայութեամբ:*** Սրբութիւնը ապրող մարդը իր նիւթեղէն, հողեղէն էութենէն կը վերածնի հոգեղենի, բարձրացնելով զայն առ Աստուած աղօթքով ու անձնուրացութեամբ: Աստուծոյ սրբութինը այն անթափանցելի տարածքն է, որ Նարեկացին կը կոչէ անմերձենալի: Աստուծոյ վսեմ Ներկայութիւնն ու անգերազանցելի սրբութիւնը կ՛արտացոլայ Յիսուս Քրիստոսի մէջ ու կ՛ակնկալուի իւրաքանչիւր հաւատացեալէ:

Պօղոս առաքեալ իր "ես"ը կը նմանցնէ խղճալի անյոյս անձնաւորութեան մը որ կը գոչէ, ըսելով. *«Ի՜նչ խղճալի մարդ եմ: Ո՞վ զիս պիտի փրկէ մահուան դատապարտուած այս մարմինէն»* --Հռոմ. Է. 24: Միայն ***սրբութիւնն*** է որ կրնայ ազատել մարդը իր անկումէն:

«Սէր ունեցողը համբերատար
կ՛ըլլայ և բաղցրաբարոյ»:

Համբերել, երկայնամիտ ըլլալ է, լուռ մնալ մանաւանդ վա՛տ արարքի մը նկատմամբ: Ներողամտաբար վերաբերուիլ, թոյլ տալ: Համբերատար ըլլալ ոյժ կը պահանջէ չարիք մը կրելու, դիմանալու և տոկալու: Տոկալու այդ զօրոյթը կու գայ մի միայն Սիրոյ ակնաղբիւրէն՝ Աստուծմէ:

Քրիստոնեան ինչո՞ւ համբերատար ըլլալու է: Յիսուսի աշակերտողը ցոլացումն է իր Վարդապետին: Բոլոր հաւատացեալ քրիստոնեաներ կը պատկերեն իրենց Տէրը Յիսուս Քրիստոս: Բայց դժբախտաբար սխալ կը ներկայացնեն իրենց Տէրը յաջս աշխարհի:

Հաւատացեալ քրիստոնեայ հայրապետներ անծիշտ ներկայացուցին իրենց Տէրն ու Փրկիչը գրեթէ բոլոր Տիեզերական Ժողովներու մէջ, զրպարտելով ու նախանձելով իրենց հակառակորդներուն, ու նզովելով զանոնք: Պօղոս առաքեալ նախատեսելով, որ մարդկային կիրքերու զոհ կրնան երթալ ապագայի եկեղեցականները, զանոնք կը զգուշացնէ անտեղի դատաստաններ տեսնելէ ու անսէր վճիռներ արձակելէ:

Անհերքելի պատմական իրողութիւն է, որ Նիկիոյ Տիեզերա-

կան ժողովէն յետոյ, Քրիստոսի Եկեղեցին փոխանակ աշխարհածաւալ դառնալու, սկսաւ դանդաղիլ ու կասիլ: Իւրաքանչիւր Տիեզերական Ժողով, փոխանակ ***խթա՛ն*** մը ըլլալու, եղաւ հարուած մը ու պատուհաս Եկեղեցւոյ յառաջացման:

Միաբնակ և Երկաբնակ վարդապետութեան համար, Բիւզանդիոն անտարբեր մնաց և իր օգնութիւնը զլացաւ Վարդանանցի Ճակատամարտին 451-ին: Նոյնը պատահեցաւ նաեւ Մանազկերտի մօտ Տողոտափ վայրին, Օգոստոս 19-ին: Բիւզանդիոն ԺԱ Դարուն, աստիճանաբար ոչնչացնելով հայկական պետական միաւորումները (Վասպուրականի, Արծրունեաց Շիրակի ու Վանանդի Բագրատունեաց թագաւորութիւնները), լուծարբի ենթարկեց հայկական ռազմական ուժերը, որով հայ բանակը անկարող դարձաւ ներխուժող Սելջուկ-թրբական հորդանները վտարել Հայաստանէն ու պարտուեցաւ: Նոյն պատճառաւ, Բիւզանդիոն կորսնցուց նաեւ Եգիպտոսը արաբական բանակին դէմ: Եգիպտոսի անկումը պատճառ եղաւ որ հիւսիսային Ափրիկէի բոլո՛ր երկիրներն ու ժողովուրդը Իսլամանան:

Սիրով, համբերութեամբ ու խաղցրալիր խօսակցութեամբ շատ աւելի օգտակար գործադրումներ կարելի էր կատարել, բան թէ Տիեզերական Ժողովներու նզովքով ու բանադրանքով: Եկեղեցին կը գտնուի այսօր ալ նոյնանման ընտրանքներու սեմին: Ականջ տանք առաքեալին խօսքերուն որ կը զանգէ անդադար, ըսելով.

«Սէր ունեցողը համբերատար կ՛ըլլայ և բաղցրաբարոյ»:

Սէրն ու յարգանքը, համբերութիւնը, փոխադարձ զիջումներն ու հանդուրժողութիւնները կը ստեղծեն անդորր ու յաղթարշաւ եկեղեցի ուր մարդիկ փոխանակ գայթակղելու կը դառնան դէպի հաւատքի և յոյսի Օճախը:

«Սէր ունեցողը չի նախանձիր,
չի գոռոզանար, չի հպարտանար»...

Վերոյիշեալ պատուէրը տրուած է թէ՛ անհատներու և թէ՛ եկեղեցիներու: Ո՛չ թէ բարէ կառոյցներուն, այլ վարչութիւններուն:

Ի՞նչ է նախանձը:

Նախանձը տխրութիւն, սրտնեղութիւն, չար զգացում է, որ մարդիկ կ՛ունենան տեսնելով ուրիշի մը յաջողութիւնը կամ բախտաւորութիւնը, որմէ ինք զուրկ է: «Ուր որ կայ հակառակութիւն և նախանձ՝ այնտեղ կայ անկարգութիւն և ամէն չար բան: Մինչդեռ երկնային իմաստութիւնը ունեցող մարդը նախ մաքուր կ՛ըլլայ, ապա նաեւ՝ խաղաղարար, ազնիւ, բարեացակամ, ողորմած և բարի

գործերով արդիւնաւոր, անկողմնակալ և անկեղծ: Իսկ իր շուրջ խաղաղութին սերմանողը՝ արդարութիւն կը հնձէ»--Յակ. Գ. 16-18:

Նախանձ, փառասիրութիւն, եսամոլութիւն և հպարտութիւն՝ մարդը վայրագ գազան կը դարձնեն: «Փափաքիլը չէ արգիլուած: 1. Փափաք ունենալու ենք՝ ***սորվելու և նկարագիր կերտելու:*** 2. Այս փափաքը հայերս կը կոչենք *«Բարի Նախանձ»:* Հաւատացեալը Նախանձախնդիր կերպով տէր կանգնելու է իր հաւատին ու սրբութեան: Ո՞ւր է հայ հաւատացեալին նախանձախնդրութիւնը իր Մայր Եկեղեցիին հանդէպ:

Նախանձը Կայենէն ծնունդ առած՝ դժուար է մարդկութենէն արմատախիլ ընել: Նախանձը կրակէ կաթիլ է: Նախանձը կրնայ դժոխքը փոխադրել մարդոց սրտերէն ներս: Անգլիական գրականութեան տիտան Շէքսպիր նախանձը կը պատկերացնէ որպէս *«կանաչ աչքով հրէշ մը,* որ հեգնանքով կը դիտէ»: Օթէլլօի ողբերգութեան առանցքը, կը կազմէ Օթէլլոի նախանձը: Ղազար Փարպեցիի ստացած արտաքոյ կարգի ժողովրդականութիւնը, հակառակ եղող աբեղաներու նախանձը շարժեց ու զայն վարկաբեկելու համար ամէն ջանք բանեցուցին: 1. հաւատքն ու բարոյականը խծբծեցին: 2. "Աղանդաւոր" անուն փակցուցին:

Արեւելեան Եկեղեցիներու՝ Բիւզանդիոնի, Անտիոքի, Աղեքսանդրիայի, Երուսաղէմի գժտութիւնը և իրարու միջեւ եղած պառակտումն ու նախանձը, Հռոմի Եկեղեցին, ակամայ, դարձուցած էին հաշտարարի դերը խաղալու: Այս հաշտարարի դերը ի վերջոյ Հռոմի Եկեղեցին դարձուց մեծաւոր եպիսկոպոս:

Նախանձը կը ծնի ու հասակ կ՛առնէ մարդուն հետ: Ան բնազդ մըն է, արմատացած մարդուն մէջ և կարելի չէ արմատախլել. բայց հնարաւոր է զայն փոխակերպել և վերածել բարեաց աղբիւրի՝ «դարձնելով *բարի նախանձ և ազնիւ մրցակցութիւն»:* Նախանձի պարագային, ենթական իր անձը, իր եսը, կ՛ուզէ գոհացնել, փայփայել, շոյել՝ գործածելով, կործանելով, փճացնելով իր դիմացինը: Նախանձող ու ցանկասէր մարդը ինք իր թշնամին է և ինքը իր ձեռքով կը կործանէ ինքնզինք: Նախանձը, քրիստոնէական հասկացողութեամբ, մեղք է:

«Անոնք որոնք Քրիստոսի կը պատկանին՝ իրենց մարդկային կիրքերն ցանկութիւնները խաչին վրայ մահացուցին»--Գաղ. Ե. 24: Յիսուս տիրական ու իշխանական հեղինակութեամբ բացատրեց որ հարստութիւնը կրնայ մրցորդ և նախանձորդ դառնալ Աստուծոյ:

Ի՞նչ դեր կը խաղայ ***հպարտութիւնը:***

Առանց հաւատքի և հոգիի լոյսին, մտքի լոյսը սէգ ու հպարտ,

ամբարտաւան, պատուհաս ու անէծք է աշխարհի: Արուեստը կեանքէն կու գայ, կրկնելով անոր բոլոր ծփանքներն ու երանգաւորումները: Տեւողութեան մշտանորոգ պաստառին վրայ կը գծուին, կը մաշին, կը պատռին, իբրեւ փոշի հովին կ՛անցնին բոլոր հպարտ, կոկոզավիզ, փարթամ ճաշակները: Ազգեր կան, որ կը հպարտանան պատերազմներ ընելով: Մենք հայերս հպարտանք կը զգանք մեր ըրած հոգեկան նուաճումներով: Հոգեկան մեծ "աֆդ" մը կատարեցինք թարգմանելով Աստուածաշունչը, որ հաւաքածոյ մըն է մարդկային բարքերու և աստուածային խորհուրդներու:

«Դուք հայերդ հաւաքուած էք այսօր ձեր մեծ դարադարձը տօնելու համար, գիտէ՞ք թէ որքան իրաւունք ունիք հպա՛րտ ըլլալու: Ուրիշ ժողովուրդներ ալ տօներ ունին, բայց անոնք կը տօնեն աւելի իրենց *յաղթանակները ուրիշ ազգերու վրայ,* իրենց զէնքի յաջողութիւնները, պատերազմներուն փառը: Այո՝, ժողովուրդներ կան որ բռնութեան յաղթանակը պաշտամունք ըրած են իրենց: Բայց ի՞նչ գեղեցիկ է երբ ձերինին նման հին և մեծ ժողովուրդ մը ոչ թէ կը մտածէ իր մղած պատերազմները տօնել կամ իր կրած տառապանքները, այլ կը տօնէ իր հոգեկան նուաճումները: Աստուածաշունչի ձեր թարգմանութիւնը, ասկէ 15 դար առաջ, մէկն է ամէնէն մեծ հոգեկան յաղթանակներէն՝ զորս երբեւիցէ ժողովուրդ մը կրնայ տարած ըլլալ պատմութեան մէջ»--Փրոֆ. Ն. Եօրկա:

«Գիտութիւնը կը հպարտացնէ, մինչ սէրը հաւատքը կ՛ամրապնդէ»--Ա. Կորնթ. Ը. 1:

«Ով որ ինքզինք կը բարձրացնէ՝ պիտի խոնարհի, և ով որ ինքզինք խոնարհեցնէ՝ պիտի բարձրանայ»--Ղուկ. ԺԴ. 11:

Խոնարհութիւնը քրիստոնէական այն չքնաղ առաքինութիւնն է, որով անհատ մը իր անձին գիտակցութիւնը և սահմանումը ունի:

1. Ան կը գիտակցի թէ ի՛նչ որ ունի, ի՛նչ որ է, Արարչին տուրքն է, Աստուծոյ շնորհքը:
2. Խոնարհութիւնը շփոթելու չէ նուաստութեան հետ, ցածութեան կամ վախկոտութեան հետ:
3. Քաջութիւնն ալ քրիստոնէական առաքինութիւն մըն է, հոգիի ճշմարիտ և արդարադատ արիութիւնը:
4. Արիութիւն՝ ստութեան դէմ, քաջութիւն՝ սատանայի և մեղքին դէմ:
5. Արիութիւն՝ տկարներու և հալածուածներու պաշտպանութեան համար:

Խոնարհը ի՛նչ անոյշ, ի՛նչ գրաւիչ դէմք մը, համեստութեան ի՛նչ հրապոյր մը ունի զինք կը սիրես, իր ներկայու-

թենէն կ՛ախորժիս ու հոգիդ կը ներշնչուի:

1. Արդարեւ հեզերը, խոնարհներն են որ պիտի տիրեն երկրին, որ պիտի ժառանգեն զայն, ու իշխեն մարդոց սրտերուն:
2. Աստուած կը սիրէ խոնարհ հոգիները, Աստուած կը սիրէ մեղաւոր հոգիները որոնք սրբուիլ կ՛ուզեն, որոնք խոնարհիլ գիտեն իր սրբութեան առջեւ (Փարիսեցին ու Մաքսաւորը) որոնք տաճար գացին աղօթելու:
3. Հոգելոյս Եղիշէ Պատրիարք Դուրեան. համեստութեան և խոնարհութեան սրբափայլ տիպար մըն էր:
4. Տէրը լուաց Իր ծառաներուն ոտքերը, ամենէն նուաստ ծառայութիւնը: Գործը աւելի ազդեցիկ է, քան թէ խօսքը:

Քրիստոնէութիւնը հիմնուած է հեզութեան, խոնարհութեան, ծառայութեան, զոհաբերութեան, արդարութեան, սիրոյ և ճշմարտութեան վրայ: «Թող ձեր հեզութիւնը յայտնի ըլլայ մարդոց»--Փիլպ. Դ. Քրիստոս կը յաղթահարէ Սիոնի (Եկեղեցիին) *հպարտութիւնը* ո՛չ խորամանկութեամբ և ոչ ալ վայրագութեամբ, այլ *խոնարհութեամբ,* հեծած իշու մը վրայ ու փառաբանուելով մանուկներէ և պարզունակ ժողովուրդին կողմէ:

1. Ամբարտաւանութիւնը իր հետ կ՛ունենայ նաեւ ցուցամոլութիւն, կեղծաւորութիւն, արհամարհանք և ծաղրանք հանդէպ ուրիշին

Մեր Փրիչը խոնարհութեան Աստուած է, խոնարհ հոգիներուն Աստուածն է, որ կ՛ըսէ.

> ***«Իմ լուծս ձեր վրայ առէք և սորվեցէք ինձմէ, հեզ եմ և սրտով խոնարհ... Իմ լուծս քաղցր է և իմ բեռս թեթեւ»***--Մատթ. ԺԱ. 29:

Քրիստոս կը յաղթահարէ Եկեղեցիներու *հպարտութիւնը* Ծաղկազարդի օրը, ո՛չ խորամանկութեամբ և ոչ ալ վայրագութեամբ, այլ *խոնարհութեամբ* հեծած իշու մը վրայ ու փառաբանուելով մանուկներէ և պարզունակ ժողովուրդին կողմէ:

Սէրը անպատշաճ վարմունք չ՛ունենար,
միայն ինքզինք չի մտածեր,

Հաւատացեալ քրիստոնեայի մը անվայել է ունենալ անպատշաճ և տմարդի վերաբերմունքներ: Իր բերնէն ոչ մէկ անվայել խօսք կամ կանացի պատիւը վիրաւորող կատակ լսուելու է: Պօղոս առաքեալ կը պատուիրէ ըսելով. *«Ինչ որ կ՛ընէք՝ թող վայելուչ ու կարգ կանոնով ըլլայ»*--Ա. Կոր. ԺԴ. 39: Վայելչութիւն պէտք է

պահել ինչպէս ուրախութեան, նոյնպէս և վիշտի մէջ: Առանց պատասխանատուութեան պարտականութեան՝ իրաւունք չկայ և առանց աշխատութեան՝ վարձատրութիւն չկայ, առանց ծիգի՝ հոգեկան վայելք չի կրնար ըլլալ: Հաւատացեալ մը կը մտնէ Քրիստոսի ամենամտերիմ և էական հաղորդակցութեան մէջ և հոն կը մնայ, կ՛ամրանայ ու կը սորվի հոգեկան վայելչութիւններ ու շնորհներ:

«ԵՍ»ը կը յարատեւէ որքան ատեն որ իր Գերադասին փառաց կը սպասաւորէ: «Ես»ը մարդ էակին բարոյական նախասիրութիւնն է: Երեւոյթին ետին թաքչող Աներեւոյթը ա՜յնքան գրաւած էր թարգմանիչները, որ անոնք *մոռցան իրենց անձերը,* և ընկղմեցին իրենց անհատականութիւնը այդ Չօրութեան հոսանքին մէջ:

Յիսուսի աշակերտող մը *«Միայն ինզինք չի մտածեր»,* այլ նախ ուրիշներու կ՛ուզէ օգտակար ըլլալ: Նիւթապաշտ «Ես»ի մարդ արարածը՝ հոգեւոր սնանկութիւն մըն է:

20րդ Դարուն, Աստուածաշունչի լեզուն փոխուած է արդի հոգեբանութեան լեզուին:

1. Փոխանակ Յիսուսի անձնուրացութեան պատուէրին, աւետարանական քարոզիչները կ՛անսան հոգեբաններուն խորհուրդին:
2. Փոխանակ ժուժկալութեան, ուշադիր են անձին առողջապահութեան:
3. Մեր Դարը մարդկային "ես"ին պաշտամունքի դարը դարձած է: "Ես"ին գոհացման դարն է:
4. "Ես"ի բագինին դարն է, մանաւանդ "իմ" հանգստութե՜ն աստուծոյս դարը, ի՜մ "յաջողութե՜նս" դարը, ի՜մ յաղթանակիս դարը:

Չկայ բարոյական փլուզում մը ա՜յնքան ափսոսալի, որքան՝ երբ մարդ կը հաստատէ նուիրատուին զոհաբերութեան մէջ իր եսական տրամադրութիւնը: Հակառակ մարդկային ազնիւ գաղափարախօսութիւններու, մենք կ՛ապրինք այնպիսի երկրի մը մէջ, ուր նիւթապաշտութիւնը, դրամապաշտութիւնը, աւելին, ա՜լ աւելին ունենալու տենչանքը կը հասնին իրենց գագաթնակէտին: Կը ստեղծուին պայմաններ անձը դարձնելու ինքնակեդրոն, եսասէր, այլամերժ, ընդունելու այն վիճակը զորս ուրիշներ կանխաւ վճռած են, առանց իր հաւանութեան: Կ՛ուրանայ իր մարդկութիւնը ու անզգալաբար կ՛ընտրէ դառնալ մեքենայ:

Եսասիրութիւն ցանեցիք ու ահա առանձնութիւն պիտի հնձէք:

Ընտասիրութիւն ցանեցիք և ահա զրկանք պիտի հնձէք:

Խռովութիւն և կռիւ՝ և ահա կրակ պիտի հնձէք:

Եսասիրութեամբ մարդ կը մեկուսանայ ընկերութենէն և կ՛ան-

ջատուի Աստուծմէ:

«Բարկութեամբ չի գրգռուիր, չարութիւն չի խորհիր, անիրաւութեան վրայ չ՛ուրախանար»

Մալգոմ Էբս (ամերիկացի սեւամորթ իսլամներու բարոզիչը) դպաւ թէլի մը որ արձագանգեց բարկութիւն, վրէժ և գազանային բրտութիւն: Մարթին Լուտէր Քինկ դպաւ թելի մը, որ արձագանգեց սէր և ներդաշնակութիւն ծերմակներու և սեւերու միջեւ:

Քրիստոսի, տաճարին մէջ դրամափոխներու սեղանները տապալելուն մէջ պարտ ենք տեսնել տարբերութիւնը բարկութեան մը *ուժգնութիւնը* և բարկութեան *վայրագութիւնը:* Քրիստոնեաները դժուարութիւն ունին բարկութեան հետ առընչուելու, որովհետեւ բարկութիւնը միշտ բացասական նկատուած է: Բարկութիւնը եթէ մէջդ մնայ որպէս ինախնդրութիւն, ժամանակ մը յետոյ կը դառնայ *անձնակործան:* Հետեւաբար արդար բարկութիւնը կրնայ ըլալ նաեւ շինարար: Արդար բարկութիւն մը կրնայ դէմ կանգնիլ բռնատիրութեան:

Չկայ թշնամի մը որ այնքան սպառնայ մարդուս մտին, որքան բարկութիւնը: Սաստիկ բարկութիւնը կը մթագնէ միտքն ու տեսողութիւնը: "Զայրոյթը կարճատես խենթութիւն է" կը գրէ Հռոմայեցի Որատիոս Ֆլակկաս: Աստուծոյ երկի՛ղը միայն կը սանձէ մարդոց կիրքերը հեռու կը պահէ զանոնք մեղանչելէ: *«Աստուծմէ չվախցողէն վախցիր»,* ըսուած է իրաւամբ:

«Չարութիւն չի խորհիր»,

Չարը և ապականութիւնը անարգել կը գործեն և նուաճումներ կ՛արձանագրեն: Ինչո՞ւ, որովհետեւ Յիսուս ըսաւ. *«Զգեցէք որ երկուքն ալ* (ցորենն ու որոմը) *միասին աճին մինչեւ հունձքի ժամանակ, որպէսզի չըլլայ թէ որոմը հաղած ատեն ցորենն ալ միասին արմատախիլ ընէք»*--Մատթ. ԺԳ. 30:

Համաշխարհի Եկեղեցիներ իրենց Տիեզերական Ժողովներու ընթացքին աննկատ թողուցին իրենց Տիրոջ՝ Յիսուսի վերոյիշեալ պատուէրը, որ էր՝ ***«Ո՛չ, մի՛ հաղէք որոմը, որպէսզի չըլլայ թէ որոմը հաղած ատեն ցորենն ալ միասին արմատախիլ ընէք»:*** Ի՜նչ մեծ դժբախտութիւն էր տեսնել բազմաթիւ ցորեններ, որոնք որպէս հերետիկոս դատապարտուեցան և աքսորուեցան, ու բազմաթիւ խոտոր վարդապետութիւններ որպէս ուղիղ դաւանանք ընդունուե-

ցան:

Իմ սահմանումէս և իրաւունքէս վեր է ծշդել ու դատաստան տեսնել Տիեզերական Ժողովներու սխալները: Դատելը կը պատկանի Եկեղեցւոյ Գլուխին, որ է Յիսուս Քրիստոս: Անոր պատուէրը մեզի՝ Իր Եկեղեցիին էր. *«Զգեցէք որ երկուքն ալ միասին աճին մինչեւ հունձքի ժամանակ»:* Չեմ ուզեր աւելի եւս մեկնաբանել սոյն հատուածը: «Միաբանութիւնը բարի գործերու մայրն է, իսկ անմիաբանութիւնը՝ չար գործերու ծնողը», կ՛ըսէ Եղիշէ: Չարամտութիւնն ու անձնական շահերը գործ ունենալու չեն եկեղեցական բննադատութեան մէջ:

Դիւանագէտներու համար, արդարութիւնը շատ հասարակ բառ մըն է և խորհրդանիշ՝ չարաշահութեան և խաբէութեան: Մամուլը պարտ է պայքարիլ կամայականութեանց, չարաշահութեանց, զեղծումներու և խեղադիւրումներու դէմ, սակայն ան իր մասնակցութիւնը կը թեքէ դիւանագէտներու շահին: Արդարութեան ամրոցին հիմերը երբ խախտին, ապօրինութիւնը և չարաշահութիւնը կը դառնան օրէնք: Գիտութեան պարգեւած բարիքներու հետ միատեղ կը տեսնենք նաեւ բնութեան չարաշահումը և մթնոլորտի ապականումը:

Երբեմն այնպէս կը կարծենք, թէ Աստուած անկարող է չարը կամ տառապանքը արգիլել: Միայն հաւա՛տքն է, որ կրնայ ըմբռնել և թափանցել ամենակալ Աստուծոյ *ամբողջատիրական* խորհուրդ զօրութեանը: Ինչո՞ւ, «Որովհետեւ Աստուած գթասիրտ է չարերուն և ապերախտներուն հանդէպ»--Ղուկ. Զ. 36: Մութը՝ պակասութիւնն է լոյսին, չարը՝ բացակայութիւնն է բարիին և ապականութիւնը՝ մաքրութեան ու սրբութեան: Նաւապետ մը չի կրնար փոթորիկը կեցնել, բայց կը նաւարկէ այնպէս, որ նաւը չզարնուի ապառաժներու: Նոյնը իրագործելու է հաւատացեալ մը, որ ինքզինք Յիսուսի աշակերտ կը նկատէ:

Աստուած կ՛արտօնէ չարը, որովհետեւ մարդուն չար արարքն իսկ Ան կրնայ բարիի գործակից դարձնել: Օրինակ՝

1. Յովսէփ գեղեցիկին իբր գերի վաճառումը, Աստուած փոխակերպեց Յակոբ նահապետը և բոլոր գերդաստանը ապրեցնելու:
2. Մովսէսի գետ նետուիլը պատճառ եղաւ անոր փարաւոնի արքայազուն որդի դառնալուն:
3. Յիսուս Քրիստոսի դատապարտութիւնն ու մահը, ամենակալ Աստուած փոխակերպեց մարդոց փրկագործութեան--Հռոմ. Ը. 28:

Եթէ չես կրնար չարը ձեռքով (նիւթականով) զսպել, սանձելու է զայն խօսքով, իսկ եթէ խօսքով ալ չես կրանար սանձել զայն, մտքիդ մէջէն նուաճէ զայն: *«Չարին գալուստը Սատանայի*

ներգործութեամբ է՝ ամենայն զօրութեամբ, նշաններով, խաբէութեան զօրաւոր գործերով և անիրաւութեան բոլոր պատրանքներով» --Բ. Թես. Բ. 9:

Սիրել՝ սրբագործել է չարիքը՝ ներողամտութեամբ:

Կայ չարութիւն, կայ մեղանչում և այլասերում, բայց կայ նաեւ ստեղծագործութիւն և բարձր ոլորտ, և աղօթք, և սրբութիւն, և մաքրութիւն: «Քրիստոսի չարչարակից ըլլալը Աստուծմէ տրուած իսկական շնորհ մըն է»--Ա. Պետ. Ե. 12: «Ճանչնալ Քրիստոսը, անոր յարութեան զօրութիւնը, և անոր չարչարանքներուն մասնակից դառնալ»--Փիլիպ. Գ. 10: «Երկրի չարչարանքներուն, ճգնաժամերուն մէջ յղացաւ Մաշտոցի համեստ միտքը որ երթայ ասիական սպառնալիքներուն դէմ և յայտարարէ, թէ այդ երկիրը՝ Հայաստան պէտք է ապրի»:

«Անիրաւութեան վրայ չ՛ուրախանար, այլ՝
ուրախակից կ՛ըլլայ ճշմարտութեան»:

Անիրաւութիւնը, իրաւունքի՝ արդարութեան դէմ գործուած անարդարութիւնն է: Հասարակական կարգը չի կրնար հիմնուիլ անիրաւութեան, սուտի և անարդարութեան վրայ: «Չարին գալուստը Սատանային ներգործութեամբ է՝ ամենայն զօրութեամբ, նշաններով, խաբէութեան զօրաւոր գործերով և անիրաւութեան բոլոր պատրանքներով». կ՛ըսէ Պօղոս առաքեալ--Բ. Թես. Բ. 9: Մարդիկ անիրաւութեան ծառէն երջանկութեան պտուղ չեն կրցած քաղել երբեք:

Անգլիա իր քաղաքական շահերուն (Կիպրոս կղզին ստանալու) համար, աչք գոցեց Կ. Պոլսոյ կառավարութեան անիրաւութիւններուն, կեղեքումներուն և վայրագութիւններուն, և թող տուաւ որ Հայերը ջարդուին: Անարդար ու զրպարտական մահը գերագոյն անարգանքն է որ կրնայ վիճակուած ըլլալ անհատի մը կամ ազգի մը: Մեր Տիրոջ Յիսուսի Խաչելութիւնը, այդպիսի՛ անիրաւ մահ մըն էր:

Համաշխարհի դրամատէր դասակարգը *ընկերային* անարդարութեան արմատն է, որ անիրաւօրէն կը գործածէ Ռամկավար դիմակը: **«Աստուծոյ Բարկութիւնը»** (Հռոմ. Ա. 18) Չգացական զայրոյթի մը արտայատութիւնը չէ, այլ՝ ամբողջական ընդդիմութիւն մը չարիքին, մեղքին և անարդարութեան, որոնք անհաշտելի են Աստուծոյ բարութեան, սրբութեան և արդարութեան հետ: Կողմնակալ ձեւով արդարութեան պարտադրութիւնը նոր անարդարութիւններու դուռ կը բանայ:

Մինչեւ Քրիստոսի Մարդեղութիւնը, *ճշմարտութիւն* բառը

տեսաբանական երեւոյթ մըն էր, Քրիստոսով ան եղաւ շօշափելի ու տեսանելի: Աստուած Իր Ինքնութեան մարդկային կերպար տուաւ, դարձաւ տեսանելի, շօշափելի արտայայտութիւն՝ Մարդեղութիւն: Անհատէն ու ընտանիքէն, կուսակցութենէ ու դասակարգէն բարձր կայ և պիտի մնայ ճշմարտութիւնը: Ան անհանգրուան է անսկիզբ և անվախճան: Դժբախտաբար իրաւունքը և ճշմարտութիւնը մնացած են գաճաճ հոգիներով մարդոց ձեռքը: Ճշմարտութիւնը՝ միաժամանակ իրողութիւն է, դէպք է և եղելութիւն, որ ո՛չ երէկ ունի, ո՛չ այսօր և ոչ ալ վաղը, այլ յաւիտենականութեան լոյսէն կ՛առնէ իր մշտաճառագայթ ուժը: Այն որ Ճշմարտութիւն է՝ միեւնոյն ատեն *Ճանապարհ* և *Կեանք* ալ է: Աստուած, փաստերու և պատճառներու օղակաւորումովը գտանելի ճշմարտութիւն մը չէ, այլ ***յայտնութի՛ւն*** է:

Երբ մարդ կորսնցնէ բացարձակին (Աստուծոյ) ըմբռնումը, մարդ կը կորսնցնէ ճշմարիտին ու կեղծին, սուտին և ուղիղին իրականութիւնը: Եթէ մարդկային ըմբռնումը հանդէպ ճշմարտութեան ենթակայական և յարաբերական է, ուրեմն ի՞նչ է ճշմարտութիւնը, ի՞նչ կրնայ ըլլալ ուղիղն ու սուտը:

Յիսուս Քրիստոս Ինքն է շօշափելի մարմնացումը, երկնային վսեմութիւնը, անկոխելի սրբութիւնը, միակ ճշմարտութիւնը, անմրցելի բարութիւնը, անմատչելի բարձրութիւնը, կեանքի մեծ Լոյսին և աստուածային Օծութեան:

«Սէր ունեցողը միշտ կը զիջի»,

«Ազատամտութեան» 20րդ Դարուն, շրջուած են արժեչափերը: Յարգանքի, զիջումի և աստուածանուիրումի զգացումները կը նկատուին տկարութիւններ ու ոչ առաքինութիւններ: Չօրաւորը կը յաղթանակէ, տկարը կը զիջանի գտնելու համար խաղաղութիւն, փոխանակ անյայտանալու: Սէր ունեցողը միշտ կը զիջի... միշտ կը համբերէ, բարկութեամբ չի գրգռուիր, "Սէր ունցողը համբերատար կ՛ըլլայ և բաղցրաբարոյ...»:

«Սէր ունեցողը միշտ կը հաւատայ»,

Ապրելու համար պէտք է հաւատալ կեանքի էութեան և անոր նպատակին: Հաւատալ՝ խորհուրդի մը տիրացումն է որուն ստուգութեան փորձանիշը ինքն իր մէջն է: Ստուգութեան անդիմադրելի զգացումն է որ խանդավառ կը դարձնէ քրիստոնեան:

"Հաւատալ" կը նշանակէ՝ հաւանիլ, կամենալ, վստահիլ և ընդունիլ Աստուծոյ իշխանութիւնը՝ վստահիլ Աստուծոյ խնամակալութեան:

Աստուծոյ չհաւատացող հոգին կրնայ ըսուիլ թէ գոյութիւն իսկ չէ առած դեռ: Ան կը նմանի ներարգանդեան վիճակի մէջ գտնուող մանկիկի մը, ինչպէս որ չծնած մանկիկը արգանդին մէջ անհասկնալի, շփոթ ու խաւար գոյութիւն մ՛ունի և ինքնութիւնը չէ ստացած, այնպէս է նաեւ անհաւատ հոգին: Այնպէս որ երբ հոգի մը անհաւատ կը մեռնի, կրնայ ըսուիլ թէ վիժեցաւ, այսինքն չծնած մեռաւ: Աստուած ծանաչելի է ո՛չ թէ զգայարանքներով, այլ հոգիի աչքերով:

«Սէր ունեցողը միշտ կը յուսայ»,

Աստուծոյ սէրն ու ներումը կ՛ազնուացնէ ու կը բարձրացնէ մարդկային կեանքը և Անոր յուսադրիչ խոստումը կ՛ազատէ մարդը հիասթափութենէ: Այսպիսի յոյս մը կու գայ մի միայն Աստուծոյ վերջնական յաղթանակի հաւատքէն: Բժշկարար դարմանին եթէ հարիւրին տասը դեղն է, հարիւրին 90-ը հիւանդին տրուած թելադրանքը, յուսադրութիւնը և քաջալերանքն է:

Մարդ իր գոյութեան իմաստը կ՛առնէ քրիստոնէական կրօնի յաւիտենական կեանքի յոյսէն: Յոյսը զօրութիւն է, յաջողութեան, ապագայի յառաջդիմութեան խարիսխը: Հաւատացեալին պարտականութիւնը յոյս ներշնչել է յուսահատին, խաղաղութիւն՝ հոգիով տառապողին, մխիթարութիւն՝ սգաւորին:

Մեծն Աղեքսանդր դէպի Արեւելք իր յառաջխաղացքը չ՛ըրած, «Ամբողջ ունեցածը կը բաժնէ իր զօրավարներուն: Զօրավարները կը հարցնեն իրենց հրամանատարին ըսելով. «քեզի ի՞նչ մնաց»: Մեծն Աղեքսանդր կը պատասխանէ. **«ՅՈՅՍ»:**

Հաւատացեալի մը համար «յոյսը»՝ կենդանի *Անձնաւորութիւն* մըն է՝ լուսաւոր Յիսուս Քրիստոս մեր Լոյսը ու մեր Կեանքը: Քրիստո՛ս է Լոյսը աշխարհի խաւարին դիմաց, Յոյսը կեանքի ալեկոծութեան մէջ, և փրկութեան Լաստը աշխարհի արիւնոտ ծփանքներուն դիմաց: Յիսուսի խօսքերը ինծի եղան թեւաւորող փարոս մը՝ յոյսի և վստահութեան բուռն ցանկութիւն մը: Քսաներորդ Դարը եկաւ Մեծ Եղեռնով ու արհաւիրքով, իսկ ահա կը մեկնի անսպասելի իրականացումներով և յոյսով՝ Հայաստանի անկախութեամբ:

«Սէրը միշտ կը համբերէ (հանդուրժէ)**»:**

Տոկալ կարենալը առաքինութիւն է, շարունակելը յաջողութեան

պայմանն է: Յիսուս կը հանդուրժէ և կը բուժէ մարդկային գրեթէ բոլոր տկարութիւնները, բայց չի կրնար ներել կեղծաւորութեան: Ազատութեան և ժողովրդավարութեան հիմը հանդուրժողութիւնն է տարբեր գաղափարաբանութիւններու և վարդապետութիւններու նկատմամբ: Ծարժառիթը և հիմը ***սէրն*** է՝ լայնախոհութիւն և փոխադարձ հանդուրժողութիւն:

«Սէրը անվախճան (անսպառ) է»,

Վերջ չունեցող, մշտնջենաւոր, անանցանելի, այնպէս ինչպէս ժամանակը անսկիզբ է և անվախճան: Յաւերժալոյս **ՍԻՐՈՅ** յաւերժաճաճանչ և յաւերժազանգ Յարութեան ձայնը պիտի լսեն սուրբ նահատակները: Անկորնչելի պիտի մնան հաւատք, ոգի, գաղափար, իտէալ, տաղանդ, տեսիլք և այն բոլորը, որոնք անվախճան են: Աստուծոյ Սէրը անայլայլ և յաւերժական Իրականութիւնն է:

Բնագրին մէջ "անվախճան" բառը, ունի նաեւ *անշեղ, անվրէպ, անգործածական* ու *անյաղթահարելի* իմաստը, այսինքն յաւերժական:

Կորիւն կ՛ուզէ պատմագրել Աստուածաշունչը, դէպքերէն ու դէմքերէն անդին տեսնելու և ցուցնելու համար Անտեսանելին, Յաւերժական այն Իրականութիւնը որ Աղբիւրն է՝ խորութիւններու ընդերքներէն հոսող ճշմարտութիւնը՝ յաւերժականէն հասնող ճաճանչներու խորհուրդն ու կեանքը: Մարդոց յիշողութեան մէջ՝ *արիւնով գրուա՛ծ* ճշմարտութիւնները միայն կը յաւերժանան: Մեծագոյն և առարկայական գրութիւնը, Գողգոթայի բարձունքին վրայ, Յիսուսի յայտնաբերած սուրբ Խաչելութիւնն է՝ Աստուածային Սէրը:

Մեր անզուգական և սրբազան հայրերու յիշատակը յաւերժացնելու համար ընթանալու ենք Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի յառաջդիմութեան շաւիղէն փոխանցելու համար մեր յաջորդներուն անոնցմէ ժառանգուած ***Աստուածաշունչի սերտողութեան*** աւանդը աւելի զօրացած վիճակի մէջ: Աղօթքն ու սերտողութիւնը կը ծնանին հերոսներ, կը կերտեն ազատարարներ և կը դարբնեն նուիրեալներ, և կը պարգեւեն յաւերժացողներ:

Հաւատացեալին տարեդարձը պիտի փոխուի հարիւրամեակի, հազարամեակներու և անվախճան յաւերժութեան:

Յիսուսով անցեալը կը դադրի անցած ըլլալէ.

Յիսուսով ներկան կը դադրի անցաւոր ըլլալէ.

Յիսուսով յաւերժութեան մրմունջը կը դառնայ **Քայլերգ...:**

Տիեզերքի գոյութեան անսկիզբ և անվախճան տեւողութիւնը, պայմանաւորուած է նիւթին *անստեղծ և անոչնչանալի* բնոյթով: Կ՛ուզէ՞ք րոպէ մը երջանիկ ըլլալ՝ վրէժ լուծեցէք. կ՛ուզէ՞ք յաւիտեան երջանիկ ըլլալ ու սիրել՝ ***ներեցէք:***

Սիրոյ զոհաբերութեան պարտութիւնը՝ անվախճան յաղթութեան մայրն է: Քրիստոս Աղբիւրն է, որոնելու և գտնելու յաւիտենականը անցաւոր ժամանակին մէջ: Գիտութիւնը չունի մէկ հատ իսկ յաւիտենական օրէնք:

1. Գիտութիւնը հիմնուած է *յարաբերական* օրէնքներու վրայ:
2. Սանդիմէթրին, կռամին և երկվայրկեանին, այսինքն միջոցին, կշիռին և ժամանակին վրայ:

Ներկան այն միջոցն է ժամանակին, որուն մէջ շարժումը, որ զօրութենական Հոգին է տիեզերքի, կ՛ստեղծագործէ, կը ծննդագործէ, գործադրութեան կամ յօրինելու իրականացման հրամաններ կ՛արձակէ: Ըմբռնումի այսպիսի դիտանկիւնը կը դառնայ յաւիտենական ներկան, ուր անցեալի ըմբռնումն ու ապագայի ակնկալութիւնը ներկայ տարածութեան ընդմէջ կը նոյնանայ: Այս է աստուածատես գիտակցութիւնը և ճանաչողութիւնը որ կը կոչուի **տիեզերական ներկան** կամ մեծ **«ԳՈՅ»ն**:

> **«Մինչդեռ այս կեանքին հետ մարգարէական պատգամները վերջ պիտի գտնեն, հրեշտակներու լեզուներով խօսիլը պիտի դադրի, գիտութիւնն ալ վերջ պիտի գտնէ»:**

Վերոյիշեալ գրութեամբ առաքեալը ցոյց կու տայ թէ ա՛յն ինչ որ հայրապետներ կը փայփայէին (դաւանանք, վարդապետութիւն, ուղղափառութիւն Եկեղեցական Ժողովներուն մէջ), երկրորդական պիտի նկատուին ու վերջ պիտի գտնեն **սիրոյ** վեհագոյն և սրբազան տպաւորիչ զօրութեան առջեւ:

«Մարգարէական պատգամները վերջ պիտի գտնեն»-ը, ո՛չ թէ կը նշանակէ մարգարէութիւնները, այլ անոնց "պատգամները", այսինքն դաւանական ու վարդապետական մեկնաբանութիւնները որոնք պատճառ եղան հաւատքի կասեցման և իրարու դէմ եղած ատելութեան: Շատ դժուար է ընդունիլ գործուած սխալ մը, սակայն եթէ եկեղեցւոյ հայրապետները չընդունեցին իրենց գործած սխալները, գոնէ մե՛նք յետադարձ ակնարկով տեսնելո՛ւ ենք իրենց անիմաստ վէճերը, որոնք բայբայեցին Միացեալ Եկեղեցին ու պատճառ դարձան որ Քրիստոնէութիւնը չտարածուի դէպի Արեւելք:

«Լեզուներով խօսիլը պիտի դադրի» կը նշանակէ թէ անոնց **կարի՛ը** պիտի դադրի, որովհետեւ անոնց գործունէութիւնը այլեւս իմաստ պիտի չունենայ:

«գիտութիւնն ալ վերջ պիտի գտնէ»: Կը նշանակէ թէ ***ճշմարտութիւնը*** պիտի գերազանցէ գիտութիւնը, որովհետեւ գիտութիւնը ճշմարտութեամբ կ՛աւարտի ինչպէս տունկ մը իր ծաղիկով: Աստուածայայտնութիւնը կը սկսի այն տեղէն, ուր գիտութիւնը կանգ կ՛առնէ: Գիտութիւնը տեւական ճեւափոխութեան մէջ է: Գիտութիւնը չունի մէկ հատ իսկ յաւիտենական օրէնք--ոչ բնագիտութիւնը, ոչ աստեղագիտութիւնը, ոչ ֆիմիաբանութիւնը և ոչ իսկ մաթէմաթիքը ունին բացարձակ օրէնքներ:

Համալսարաններու մէջ ուսուցուած Գիտութիւնը հիմնուած է յարաբերական օրէքներու վրայ: Գիտութիւնը կրնայ վերականգնել մարդը արտաքնապէս որպէս **երեւոյթ,** բայց ոչ երբեք հոգեւո՛ր, իմացակա՛ն ու **բարոյական մարդ:** Հոգեմտաւոր մարդը կը ծանչցուի՝ միա՛յն աստուածային տրամադրութեամբ: Ծանչցուած գիտութիւնը կամ հմտութիւնը՝ միայն երեւցած իրականութիւնն է: Ի՞նչու չհաւատալ իրականութիւններու որոնք մեր հասողութենէն դուրս, և ըմբռնելու կարողութենէն անդին են:

Պօղոս առաքեալ Հոգիով ներշնչուած կը գրէ ***ճշմարիտ*** գիտութեան մասին, ըսելով.

> *«Ամէն ինչ վնաս կը սեպեմ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի գերազանց գիտութեան վերաբերմամբ: «Ծանչնալ Քրիստոսը, Անոր Յարութեան զօրութիւնը, և Անոր չարչարանքներուն մասնակից դառնալ»--Փիլիպ. Գ. 8-10:*

Հետեւաբար մարդկային՝ հողային սահմանումի վարագոյրը երբ վերցուի, ճշմարտութիւնը կուլ պիտի տայ գիտութիւնը:

«Որովհետեւ շատէն փիչը գիտենք
և շատէն փիչը կը մարգարէանանք»:

Վերոյիշեալ խօսքերը կը նշանակեն, թէ մեր ունեցած գիտութիւնն ու ուսուցումի նուաճումները հատուկտոր և բազմաբեկոր հմտութիւններ են ***բաղդատմամբ*** ա՛յն ճշմարտութեան, որուն պիտի տեղեկանանք հրաշափառ Յարութենէն յետոյ: Օրինակ, բնական աչքով երբ կը դիտէինք տարրերն ու երկնակամարի աստղերը, կը կարծէինք թէ գիտութեան վարպետներ ենք: Այսօր էլեկտրոնիկ մանրադիտակն ու հեռադիտակը մեր առջեւ բացած են նոր և զմայլելի աշխարհներ, որոնք բոլորովին ճշմարիտ ու իրաւ

են: Պօղոս առաքեալին նախատեսութիւններն ալ նոյնանման ճշմարտութեան և իրականութեան հաւաստիներն են: Խոնարհի՛նք ու հաւատացողները ըլլանք ***աստուածայա՛յտ*** վկայութեան:

«Բայց երբ որ գայ կատարեալը՝
շատէն փիչը պիտի անհետանայ»:

«Երբ որ գայ Կատարեալը» կը նշանակէ թէ մարդկութիւնը կ՛ապրի և կը յառաջանայ դէպի լաւագոյնին ու կատարեալին հասողութեան: Քրիստոնէութիւնը յոյսի՛ և լոյսի՛ հաւատքն է: Մեր անզուգական և սրբազան հայրերու յիշատակը յաւերժացնելու համար ընթանալու ենք Ս. Սահակի և Ս. Մեսրոպի յառաջդիմութեան շաւիղէն փոխանցելու համար մեր յաջորդներուն անոնցմէ ժառանգուած աւանդը աւելի զօրացած վիճակի մէջ:

Մարդիկ ինքնաշարժ կը վարեն այսօր, հեռախօս կը գործածեն, հեռատեսիլ ունին իրենց հիւրասենեակին մէջ ...: միթէ Աւելի լա՞ւ մարդիկ են, քան երէկուան մարդերը: Աւելի երջանի՞կ են: Ո՛չ երբե՛ք: Ոչ միայն երջանիկ չեն, այլեւ մոռցած են ուղիղ կերպով խորհելու կարողութիւնը: Ճշմարիտ գիտութիւնը, վայելքը և երջանկութիւնը պիտի գայ չարին պարտութեամբ, երբ մեր Տէրը Յիսուս վերադառնայ:

«Երբ տղայ էի՝ տղու պէս կը խօսէի, տղու պէս
կը խորհէի, տղու պէս կը դատէի. իսկ երբ այր
դարձայ՝ տղայական բաները մէկ կողմ ձգեցի»:

Մեզմէ քանինե՞ր կը յիշեն իրենց տղայութիւնը, և քանիներ կը յիշեն իրենց տղայութենէն չափահաս դառնալը: Մարդկութեան մէջ անհամար են անոնք, որոնք երբեք չափահաս չեն դառնար: Ինչո՞ւ, որովհետեւ լաւագոյնը՝ չափահասութիւնը չեն կրնար տեսնել: Հաւատացեալը կը քալէ յառաջ, այսօր՝ ցաւը սրտին, վաղը՝ կեանքի ջահն ու բնարը ձեռքին, որովհետեւ ան իր հոգիի աչքերով կը տեսնէ անտեսանելին ու ներշնչումով կ՛իմանայ երկնամեղեդին:

«Հիմա կը տեսնենք աղօտ՝ ինչպէս հայելիին մէջ.

Յիսուսատես Պօղոս իր առաքելական պարթեւ հասակով ու բազմահմուտ տեսիլքներով կը խոնարհի Բացարձակին ու Կատարեալին առջեւ ու կը խոստովանի ըսելով. **«կը տեսնենք աղօտ»:**

Խոնարհութիւնը քրիստոնէական այն չքնաղ առաքինութիւնն է, որով անհատ մը իր անձին գիտակցութիւնը կ՛ունենայ: Ան կը գիտակցի թէ ի՛նչ որ ունի, ի՛նչ որ է Արարչին տուրքն է, Աստուծոյ շնորհքն է: Խոնարհութիւնը շփոթելու չէ նուաստութեան հետ, ստորնութեան և վախկոտութեան հետ:

Աշխարհահռչակ Թոսքանինի՝ իր երգչախումբին հետ՝ Պեթովէնի Իններորդ Համերգին վարժութեան փորձերը կ՛ընէր Նիւ Եորքի Ֆիլհարմոնիք թատրոնին մէջ: Ան իր երգչախումբին այնպիսի ներշնչում մը տուաւ որ փորձի վերջաւորութեան՝ երաժիշտները ոտքի ելլելով խելայեղօրէն ծափահարեցին զայն: Թոսքանինի ի զուր ջանաց զանոնք կեցնել: Երբ ծափահարութիւնը դադրեցաւ, Թոսքանինի երերուն ձայնով և արցունքոտ աչքերով ըսաւ. «Բարեկամներ, ես չեմ... Պեթովէնն է: Պեթովէնը ամէն բան է, իսկ Թոսքանինի ոչինչ է»: Իրական մեծ մարդիկը *խոնարհ* են:

Յիսուս Քրիստոս յաւերժօրէն կ՛ըսէ, բեզի և ինծի. «Իմ լուծս ձեր վրայ առէք և սորվեցէք Ինձմէ, որ հեզ եմ և սրտով խոնարհ. և ձեր անձերուն հանգիստ պիտի գտնէք, որովհետեւ իմ լուծս քաղցր է և իմ բեռս՝ թեթեւ»: Յիսուսի Յարութիւնը լոյսի յաղթանակն է խաւարի վրայ, անմահութեան զօրութիւնն է մահուան վրայ, յաւերժական կեանքի իշխանութիւնն է մեռելութեան վրայ, սիրոյ յաղթանակն է ատելութեան վրայ, և բարութեան յաղթութիւնն է չարութեան վրայ:

վերեւ յիշուած հատուածներուն ընթերցումը, ակամայ կ՛անդրադարձնեն զիս առաքելայաջորդ կարգ մը հայրապետներուն և Միջին Դարու հպարտ, ամբարտաւան ու դաւանանք և վարդապետութիւն շարադրող հաւատաքննիչներուն: Քրիստոնէութեան յառաջխաղացքը կասեցաւ, ո՛չ թէ Իսլամութեան զօրութեամբ, այլ քրիստոնեայ կոչուող ազգերու անսէր գոռոզութեան պատճառաւ:

«Բայց այն ատեն պիտի ըլլայ երես առ երես»:

«Այն ատեն»: Յոյսի և սպասումի հոգի մը ունի Պօղոս առաքեալ ու կը սփոէ զայն իր շուրջը գտնուած հաւատացեալներուն: Ան յոյս կը ներշնչէ յուսահատին, խաղաղութիւն՝ հոգիով տառապողին, և մխիթարութիւն՝ սգաւորին: Յիսուս Քրիստոսի Յարութեան յոյսը՝ ժամանակի շրջագծին մէջ՝ պիտի ըլլայ վաղուան յաւիտենական ստուգութիւնը:

«Այն ատեն պիտի գիտնամ այնպէս՝

ինչպէս որ Ան ճանչցաւ զիս»:

Հոգեկան Լոյսը կ՛առաջնորդէ ո՛չ միայն գիտնալու և ճանչնալու, այլ ճանչցուած Մէկը իւրացնելու, զԱյն ապրելու և Անոր նմանելու: Հայ հաւատացեալ ժողովուրդին համար Յիսուս Քրիստոս վախճանած սուրբի մը պատկերը չէ, նահատակ հերոսի մը յուշակոթողը չէ և ոչ ալ հանճարեղ գիտնականի մը հոյակերտ արձանը, այլ Աստուծոյ մարմնացած ու մարդացած Որդին է Ան:

Ապրումներ և գաղափարներ կը հարստանան և արժէք կ՛ստանան երբ հեղինակը կամ բանաստեղծը կ՛ապրի ցաւին, երանութեան և ոգեւորութեան հարազատութիւնը: Ո՞վ Քրիստոս ցոլացուր Ինքզինքդ մեր ապրումին մէջ: Մարդկային յայտնագործութիւններու կատարը, Յիսուսի ճանաչումն է որպէս Փրկիչ և Տէր: Յիսուսի վերջին կտակը Իր աշակերտներուն եղաւ հետեւեալը. ***«Քեզ ճանչցուցի անոնց և պիտի շարունակեմ ճանչցնել»***--Յով. ԺԷ. 26:

Մարդկային յայտնագործութիւններու կատարը
Յիսուսի ճանաչումն է որպէս Փրկիչ և Տէր

«Արդ՝ կը մնան հաւատք, յոյս, սէր.
այս երեքը. բայց ասոնցմէ մեծը սէրն է»:

Պօղոս առաքեալ, որպէս սրբազան բանաստեղծ, մագլցած ու բարձրացած է աստուածամերձ Սինա լեռը: Փոխանակ հանդիպելու կիզող մորենիի Օրէնսդրին, ան կը գտնէ աստուածայայտնութեան երեք մնայուն հանգամանքները՝ ***հաւատք, յոյս և սէր:***

Աշխարհի նշանաւոր օրէնսդիրները եղան՝ Լիկուրգոսը Սպարտայի, Սոլոնը՝ Աթէնքի իսկ Մովսէս՝ Հին Կտակարանի: Ամենահին օրնսդիրը, որ Մովսէսէն մօտ հազար տարի առաջ կ՛ապրէր, եղաւ Բաբելոնի թագաւոր Համմուրապին:

Լերան քարոզի սկզբնաւորութեան, Յիսուս կ՛ազդարարէ թէ Օրէնքը պարտ է ըմբռնել Նոր Ուխտի շնորհիւ: Յիսուսի անձին մէջ Աստուծոյ Խօսքը (օրէնքը) կրկնուեցաւ ոչ թէ Սինայ լերան վրայ, այլ երանելիներու Լերան վրայ: Յիսուս չջնջեց Օրէնքը, այլ տուաւ անոր գերագոյն մեկնաբանութիւնը ու ճշմարտապէս իրագործեց զայն: Յիսուս ըսաւ. *«Հոգի է Աստուած, և Անոր երկրպագուները պէտք է հոգիով և ճշմարտութեամբ զԱյն պաշտեն»:* «Մովսէսի Օրէնքը և մարգարէներու ուսուցումները մինչեւ Յովհաննէս Մկրտիչ ի զօրու էին» ըսաւ Յիսուս--Ղուկ. ԺԶ. 16:

Աստուծոյ պահանջները կը յառաջանան, օրինականէն դէպի

բարոյականը, և բարոյականէն դէպի հոգեւորը: Կեանքը իր իսկութեան մէջ հոգեւոր է և բարոյական սկզբունքներով կը կառավարուի: Երեք հոգեւոր հիմեր որոնք գոյատեւութիւն տուին հայութեան՝ են. ***հաւատք, յոյս և սէր առ Աստուած:*** Հոգեւոր կոչուած ամենավսեմ հարցերը թանձրացեալ չեն, շօշափելի և տեսանելի չեն, այլ *զգալի և իմանալի* միայն հոգեկան կարողութեամբ: *Խորհուրդը* ըմբռնելի չէ մարդկային զգայարանքներով, սակայն տեսանելի է հոգեւոր աչքով՝ հաւատքով: Պայծառակերպութեան լերան վրայ Պօղոս առաքեալ հոգեփոխուած և հոգեխառնուած է Յարուցեալին ապրումին ու զոհողութեան Հոգիին հետ, ու սոյն ներշնչումի զօրութեամբ կը բացականչէ. *«Արդ՝ կը մնան հաւատք, յոյս, սէր. այս երեքը. բայց ասոնցմէ մեծը սէրն է»:* Ինչո՞ւ մեծագոյնը **ՍԷՐՆ** է:

Յիսուս Իր փրկարար Յարութենէն յետոյ հանդիպեցաւ Ճկնորս աշակերտներուն ու կերակրեց զանոնք ծովափին վրայ: Յիսուս և Պետրոս երբ առանձինն էին, յաղթական Յարուցեալը հարցում մը ուղղեց Պետրոս աշակերտին: Հեզահամբոյր Յիսուս չյանդիմանեց Պետրոսը որ Զինք ուրացած էր: Խոստովանանք և ապաշխարութիւն չպահանջեց Իր աշակերտէն, այլ արշալոյսին պէս բնօրոշ Յիսուս հարցո՛ւմ մը ուղղեց Պետրոսին, որ աւելի հզօր էր ու սարսռազդեցիկ բան խոստովանութիւնն ու ապաշխարութիւնը:

Յիսուս Իր ապրումէն հորիզոն մը բացաւ և հարցուց Պետրոսին, ըսելով. **«Սիմո՛ն Յովնանի, կը սիրե՞ս զիս»**: Յիսուս երեք անգամ ըրաւ նոյն հարցումը: Լուսայորդ Յիսուսի կարեկից խօսքերը, Անոր Աջին հպումը, Անոր նայուածքի սեւեռումին ազդուութիւնը և մանաւանդ արդարութիւն և իրաւունք պահանջող խօսքերը ամփոփուած ու խտացած էին **ՍԻՐՈՑ** մէջ: Եթէ կը սիրես զԱստուած կարիքը չունիս խոստովանելու կամ ապաշխարելու: Եթէ կը սիրես զԱստուած պէտք չունիս այլեւս վախնալու: **ՍԷՐԸ ԼՐՈՒՄՆ Է ՕՐԷՆՔԻՆ:**

Հին Կտակարանի մարգարէներուն մէջ Ովսէն առաջին մարգարէն է, որ կ՛արտայայտէ Աստուծոյ գուրգուրանքը **«ՍԷՐ»** բառով--ԺԱ. 4: Սէր բառը չէ եղած *խարոզուելու* համար, այլ՝ *կիրարկուելու,* կամուրջ մը հաստատելով սիրողի և սիրուողի միջեւ: Կեանքին միակ իմաստութիւնը՝ բարութիւն է և սէր:

Աստուածաբաններ կը հետաքրքրուին Աստուածաշունչի գրականութեան վերաբերեալ հարցերով և հեղինակներով, ոչ Աստուածաշունչին պատգամովը: Յիսուս Ինքզինք կը կոչէ "Աստուծոյ Խօսք"ը, "Բանն Աստուծոյ", ոչ թէ *գրութին մը,* այլ իմաստաւորող և ապրող Անձնաւորութիւնը՝ Մեկնաբանութիւնը: Ոչ թէ ո՞վ գրած է Ս. Գիրքը,

այլ ո՞վ յայտնաբանած է զԱստուած: Յիսուս Քրիստոս ապրեցաւ որպէս կենդանի Աստուածայայտնութիւն և հայելացումը **սէ՛ր** Աստուծոյ:

Սէրը ծով մըն է, այնքան խորունկ, որքան բունը, այնքան բարձր՝ որքան երկինքը:

Սէրը կեանքին իմաստն է, կեանքը սիրոյ արտայայտութիւնը: Սէրը՝ կարթն է հոգիներ որսալու, սրտով՝ սիրով:

Սէրը գիտէ ծաղիկներ բանալ թէ՛ գարնան և թէ ձման մէջ:

Սէրը ոսկի բանալին է արքայութեան, իսկ զղջումը՝ գինը փրկութեան

Օրէնքները բրտութեան կը տանին, իմաստութիւնը՝ տրտմութեան, իսկ սէրը՝ յաւերժութեան:

Սէրը կը հերոսանայ, հաւատքը կը սրբանայ, զոհողութիւնը կը դիւցազնանայ:

Սէրը կրակ մըն է որ եթէ անով ուրիշները չվառես՝ կը մարի:

Սէրը կարելի չէ բառերով արտայայտել: Սէրը կ՛արտայայտուի գործով, արարքով և զոհաբերութիւնով:

Հօր Աստուծոյ սէրը հանդէպ իր Որդւոյն՝ պատուանդանն է տիեզերքին ու երաշխիքը մարդոց փրկութեան:

Խաչելութեամբ, Յիսուս Հօր Աստուծոյ սէրը կը գծէ Գողգոթայի վրայ:

Աստուծոյ սէրը բառերով չի բացատրուիր, թուանշաններով չի չափուիր, զգացումներով չի թարգմանուիր: Աստուծոյ սէրը նիւթական բան մը չէ, որ վաճառուի և ոչ ալ մասնագիտութիւն մը, որ ուսանելով ստացուի:

Աստուծոյ ներում շնորհող սէրը կը յաղթէ բոլոր մեղանչումները մարդ արարածին:

Տառապող սէրը հզօրագոյն ուժն է քրիստոնեային:

Մի՛ սպասեր սիրուիլ, կրնա՞ս սիրել՝ սիրէ՛: Մի՛ ակնկալեր առնել, կրնա՞ս տալ՝ տո՛ւր: Մի՝ սպասէր փնտռուիլ, կրնա՞ս փնտռել՝ փնտռէ՛: Հաւատալն ու սիրելը այն զոյգ ծառագայթարձակ շողերն են, որոնք կը սրբացնեն մարդը և տեսանելի կը դարձնեն Անտեսանելին:

Սեպտեմբեր 13, 1997
Թորոնթօ